

Makale Geliş | Received: 26.01.2022
Makale Kabul | Accepted: 23.03.2022
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1063630

Fatma ALTUN KOBUL

Doç. Dr./Assist Prof. Dr.
Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, Trabzon-TÜRKİYE
Trabzon University, Fatih Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling, Trabzon-TURKEY
ORCID: 0000-0001-8523-7768
faltun@trabzon.edu.tr

Didem KARAHAN

Uzman Psikolojik Danışman | Expert Psychological Counselor
Milli Eğitim Bakanlığı, Samsun - TÜRKİYE
Ministry of National Education, Samsun - TURKEY
ORCID: 0000-0002-9540-044X
didem_karahan_pdr@hotmail.com

Ali Rıza YAVRUTÜRK

Uzman Psikolojik Danışman | Expert Psychological Counselor
Milli Eğitim Bakanlığı, Tokat - TÜRKİYE
Ministry of National Education, Tokat - TURKEY
ORCID: 0000-0002-6724-6019
a.r_yavruturk@outlook.com

Nuray KÖSE

Uzman Psikolojik Danışman | Expert Psychological Counselor
Milli Eğitim Bakanlığı, Samsun - TÜRKİYE
Ministry of National Education, Samsun - TURKEY
ORCID: 0000-0002-4882-3175
nry.k@hotmail.com

Lise Öğretmenlerinin ve Öğrencilerinin Zorbalık Algılarının İncelenmesi

Öz

Bu araştırmanın amacı, liselerde yaşanan zorbalığı öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre incelemektir. Çalışma grubu, ortaöğretimde görev yapan 10 branş öğretmeni (7 öğretmen ve 3 idareci) ve aynı okulda öğrenim gören farklı sınıf düzeylerinden üçer kişi olmak üzere toplam 12 (Kız: 6, %50; Erkek: 6, %50) lise öğrencisinden oluşmaktadır. Veriler araştırmacılar tarafından öğretmenler ve öğrenciler için ayrı ayrı geliştirilen görüşme formları ile toplanmıştır. Bu çalışmada elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmalarda genellikle kullanılan sürekli karşılaştırmalı analiz metodundan faydalanarak görüşme verileri sınıflandırılmıştır. Araştırma sonuçları öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre okullarda zorbalık olduğunu göstermektedir. Katılımcıların zorbalık tanımı ve türleri hakkında bilgi eksikliği olmadığı görülmektedir. Örneklem grubunda bulunan öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre liselerde en sık görülen zorbalık türü sözel zorbalıktır. Öğretmenlerin yarısından azı sınıf içerisinde öğretmen kaynaklı zorbalık olabileceğini belirtirken öğrencilerin tümü farklı şekillerde öğretmen kaynaklı zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerine göre öğrencilerin zorba ya da mağdur olmalarında cinsiyete dayalı farklılık yokken, öğrencilere göre erkekler daha çok zorba davranışlar içinde bulunmaktadır. Öğretmen ve öğrenciler zorbalığın en önemli nedenleri olarak ailevi ve sosyal etkenleri görmekteyiz. Öğrencilerin büyük bir kısmı, zorba bireyleri hoşgörüsüz ve bencil olarak değerlendirirken bir taraftan da özgüvenleri yüksek ve lider özellikli olarak görmektedirler. Çalışmanın sonucunda öğretmen ve öğrencilerin zorbalık algılarının benzerlik ve farklılıkları ortaya konularak sunulan çözüm önerileri özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zorbalık, okul, öğretmen, öğrenci.

Investigation of Bullying Perceptions of High School Teachers and Students

Abstract

The aim of this research is to examine bullying in high schools according to the views of teachers and students. This working group consists of 10 branch teachers (7 teachers and 3 administrators) working in secondary education and three students from different grade levels total of 12 students (female: 6, 50 %; male: 6, 50 %) studying in the same school. The data were collected by the researchers through interview forms developed separately for teachers and students. In the analysis of the data obtained in this study, the interview data were classified by using the continuous comparative analysis method, which is usually used in qualitative research. The results of the research show that there is bullying in schools according to the teachers' opinions, while there is no gender-based difference in students being bullied or victimized, male are more likely to engage in bullying behavior according to students' opinions. While less than half of the teachers reported possible teacher-induced bullying in the classroom, all of the students reported being exposed to teacher-induced bullying in various ways. Teachers and students see family and social reasons as the most important reason for bullying. While most students regard bullies as intolerant and selfish, they also regard them as possessing high self-confidence and leadership qualities. The similarities and differences between teachers' and students' perceptions of bullying were tried to be identified with their reasons and discussed within the framework of the relevant literature.

Keywords: Bullying, school, teacher, student.

Giriş

Zorbalık, çocukların hem psikolojik ve fiziksel sağlığı hem de okul güvenliği açısından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmektedir (Stockdale vd., 2002). Saldırganlık grubunda yer alan zorbalık çeşitli şekillerde tanımlanmıştır; örneğin Besag' a (1989) göre, "güçlü durumda olanların, güçlerini ve çıkarlarını korumak için kendilerinden güçsüz olanlara karşı fiziksel, psikolojik, sosyal ve sözel olarak acı çektirmeleri"; Farrington'a (1993) göre, "birbirini tanıyan iki kişi arasında rahatsızlık verici olan ve tekrarlanarak gerçekleşen bir olumsuzluktur". Daha kapsamlı şekilde zorbalık; kasıtlı olarak diğeri/lerine zarar vermeye yönelik saldırgan bir davranış olması, bu davranışın zaman içerisinde tekrarlanması ve ilişkideki kişilerin güçleri arasında dengesizlik bulunması şeklinde tanımlanmıştır (Olweus, 1999). Besag (1989) zorba davranışı belirlemeye dönük 4 ölçüt ortaya koymuştur. Bunlar; "davranışın fiziksel, sözel ya da psikolojik içerikli saldırgan bir amacının olması, mağdurlarda ileride yine başlarına böyle bir şeyin geleceği beklentisi, taraflar arasındaki güç eşitsizliği, zorbalık yapan kişinin zorba davranışlarını toplumca olumsuz karşılanmayacak bir biçimde ortaya koyması" gibi temel koşullardır. Zorbalık çeşitli araştırmacılar tarafından farklı türlere ayrılarak incelenmiştir. Başlıca zorbalık türleri; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, duygusal zorbalık, tehdit edici zorbalık, siber zorbalık, cinsel zorbalık (Whitted & Dupper, 2005) olarak sınıflandırılırken, toplumsal manipülasyon türü (Mynard & Joseph, 2000) ya da dolaylı yoldan yapılan zorbalık (Pişkin, 2002) gibi farklı sınıflandırmalar da vardır.

Pek çok gelişimsel ve ilişkisel problemle karşılaşılan ergenlik döneminde, en sık gözlenen sorunlardan biri de saldırganlık davranışının alt boyutu olan zorbalıktır (Eşkisü, 2009). Zorbalığın ergenlik döneminde ve okul ortamlarında görüldüğüne dair araştırma bulgularına bakıldığında; en yaygın zorbalık türü olarak sözel zorbalıkla karşılaşıldığı (Alper, 2008; Atık, 2006; Greeff, 2004; Totam & Yöndem, 2007) erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre zorbalık davranışlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Genç, 2007; Greeff, 2004; Gültan, 2019; Koç, 2006; Özdiñer, 2008). Zorbalığın en çok nerede gerçekleştiği de araştırmalara konu olmuştur ve bu çalışmaların sonucunda zorbalığın en fazla okul bahçesinde (Greeff, 2004), okul yolunda (Gültan, 2019), pansiyonda (Çelenk & Yıldızlar, 2019), sınıflarda (Hesapçioğlu & Yeşilova, 2015), okul içinde (Koç, 2006) gerçekleştiği şeklinde farklı bulgular ortaya konulmuştur.

Zorbalığa maruz kalan çocuk ve ergenlerin kişilik ve davranış özelliklerinin incelendiği pek çok çalışma (Ayas, 2007; Çayırdağ, 2006; Rigby, 2007; Üneri & Tanıdır, 2012) bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre, kurbanların kaygılı, güvensiz, çekingen ve ürkek oldukları, atılgan olmadıkları, öz saygı ve sosyal beceri seviyelerinin düşük olduğu (Ayas, 2007), arkadaş sayılarının daha az olduğu ve sosyal olarak dışlandıkları (Rigby, 2007; Üneri & Tanıdır, 2012), zorbaca davranışlar karşısında

kendilerini nadiren savunabildikleri ya da zorbaca davranışa karşı nadiren karşı koyabildikleri (Çayırdağ, 2006) belirtilmektedir. Zorbalığın kişilik ve davranış özelliklerine bakıldığında; bu kişilerin söz ve eylemleri aracılığıyla diğer öğrencileri korkuttukları, diğer öğrencilerin özgür öğrenme haklarını ellerinden aldıkları (Pişkin, 2002), sık sık akranlarıyla çatışma yaşadıkları, kişilerarası iletişimde başarılı olamadıkları, kurbanlarına karşı ya çok az empati duyabildikleri ya da hiç duymadıkları, kurbanlarının varlığını görmezden geldikleri, onlar konuşurken onlarla ilgilenmedikleri bulgularına ulaşılmıştır (Gökler, 2007; Kartal & Bilgin, 2009).

Zorbalığa maruz kalmanın ise bireyler üzerinde pek çok olumsuz etkisi vardır. Yapılan pek çok araştırma zorbalığın oldukça büyük bir travma olduğunu ve etkilerinin bir ömür sürebileceğini, bu duruma sürekli maruz kalanlarda ciddi anlamda fiziksel ve psikolojik bozukluklar oluşabileceğini ortaya koymaktadır (Şirvanlı, 2010; Üneri & Tanıdır, 2012). Zorbalığa maruz kalanlarda baş ve mide ağrısı, dikkat sorunları, uyku ve yeme ile ilgili problemler kısa süreli fiziksel belirtiler olarak gözlenmektedir. Zorbalığın uzun süreli etkileri ise depresyon, saldırgan davranışlarda artış, düşük öz-saygı ve sosyal anksiyete gibi psikolojik sorunlar olarak belirtilmektedir (Flannery vd., 2004; Furlong vd., 2004). Çinkır ve Kepenekçi (2003) ise, mağdur durumundaki öğrencilerde, okulu sevmeme ve buna bağlı olarak devamsızlık yapma, akademik başarının düşmesi, kendisini değersiz ve işe yaramaz hissetme gibi problemlerin gözlenebileceğine dikkat çekmektedir.

Zorbaca davranışların görüldüğü bir okulda okul yönetimi ve diğer personelin bunun sorumluluğunu almaması ya da bu durumu görmezden gelmesi düşünülemez (Kanık, 2010). Okullarda zorbalık içerikli olayların belirlenip müdahale edilmesi, öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri açısından önemlidir. Bir çocuğun korkmadan, rahatsız edilmeden, aşağılanmadan, onuru kırılmadan güvenle okuluna gidip gelmesi en temel demokratik haklarından biridir (Ökte, 2014). Bu durum okula bağlılıkla da ilgilidir. Okula bağlı olduğunu hisseden, okulun psikolojik ortamını olumlu algılayan ergenler arasında daha düşük zorba davranışlar sergilendiği ve daha düşük düzeyde zorbalığa maruz kaldığı belirtilmektedir (Bayraktar, 2009). Literatürde öğrencilerin; zorbalığa maruz kalmayla ilgili en belirgin riskler olarak olumsuz öğretmen, ebeveyn ve akran niteliklerini değerlendirdikleri (Bayraktar, 2009), öğretmenlerinin ve yöneticilerinin kendilerine yapılan zorbalık eylemlerini görmedikleri ve dolayısıyla bu konuda bir girişimde bulunmadıkları ya da başarısız olduklarını belirttikleri çalışmalar mevcuttur (Hesapçıoğlu & Yeşilova, 2015; İrfaner, 2009). Bu sebeple zorbalığın önlenmesinde daha geniş bir perspektiften, bütüncül çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Olweus (1999), zorbalık eylemlerinin önlenmesinde yetişkinlere ve öğretmenlere önemli roller düşüğünü, özellikle tenefüs zamanlarında öğretmenlerin öğrencilere yardımcı olmaları ve onlara danışmanlık hizmeti götürmeleri gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca Olweus, öğretmenlerin zorbalık eylemini hissettiklerinde ve gördüklerinde anında müdahale etmeleri gerektiğinin ve zorbalık yapan öğrenciye çok net bir şekilde yaptığının yanlış olduğu mesajının verilmesi gerekliliğinin altını çizmektedir. Zorbalığın önlenmesinde aileler kadar, gün boyu çocukla iletişim halinde olan öğretmenler ve okul yöneticilerine de önemli görevler düşmektedir. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin zorbalık konusunda duyarlı olmaları ve sorunla baş etmede gerekli çabayı göstermeleri önemli görülmektedir. Yapılan çalışmalarda, okullardaki zorbalığın önlenmesi için eğitimcilerle "öğrencilerin sorunları ile daha yakından ilgilenilmesi, öğrencilerin enerjilerini iyi yönlere kanalize edecek etkinliklerin düzenlenmesi, öğrencilere şiddet içermeyen sorun çözme becerilerinin kazandırılması ve öğrencilerle zorbalık ve sakıncalarını tartışan söyleşilerin düzenlenmesi" önerilmektedir (Çinkır & Kepenekçi, 2003; Kutlu, 2014; Eşkisü, 2019). Zorbalığın önlenmesine dönük çalışmalarda, öncelikle bu konunun tarafları olan okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve öğrencilerin zorbalıkla ilgili algılarını ve çözüm önerilerini tanımlamak faydalı olacaktır. Bu sayede farklılıkları anlamak ve ortak bir müdahale planı geliştirebilmek mümkün olabilecektir.

Literatürde öğrenci ve öğretmenlerin zorbalık algısını inceleyen farklı çalışmaların (Akyol vd., 2018; Bayar, 2018; Çarkıt & Bacanlı, 2020) olduğu görülmüştür. Ancak aynı çevrede bulunan öğretmen ve öğrencilerin zorbalık algılarını eş zamanlı inceleyen ve aynı ortamdaki öğretmen ve öğrencilerin zorba davranışlarla ilgili algı farklılıklarını derinlemesine inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma ile lise öğretmenlerinin ve öğrencilerinin zorbalığa ilişkin algılarının derinlemesine görüşme tekniği ile incelenmesi amaçlanmaktadır. Böylece zorbalık davranışları, zorbalık yapma nedenleri, zorbalığın sürdürülmesi ve önlenmesine yönelik görüşler betimlenerek, zorbalığı önlemeye ilişkin çalışmalara katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bu araştırma ile sadece mağdurlara yönelik bir bakış açısı ile değil, ayrıca zorba davranışlar sergileyen öğrencileri de kapsayarak, geniş bir perspektifte zorbalığı değerlendirmek ve çözüm önerilerinde bulunmak hedeflenmektedir. Ayrıca lise öğretmenleri ve öğrencilerinin zorbalığa ilişkin algılarının kıyaslanarak değerlendirilmesi ile zorbalık algısı konusunda geliştirilecek olan yeni ölçme araçlarına katkı sağlayabilecek sonuçların elde edileceği düşünülmektedir.

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde planlanarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. Fenomenolojik yöntem, insanların yaşantıları, algıları, deneyimleri ve olay/durumları nasıl kavramsallaştırdıklarını ortaya koyan bir yöntemdir (Çepni, 2007; Demirkaya, 2008). Fenomenolojik yöntem ile yapılan içerik analizleri sonucunda ulaşılan verilerin, öncelikle kavram haline dönüşmesine ve daha sonra olguyu açıklayabilecek temaların ortaya çıkarılmasına çalışılır. Böylece ulaşılan sonuçlar betimlenerek aktarılır. Ayrıca, doğrudan alıntılara yer verilerek sonuçlar desteklenir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bir lisede görev yapan öğretmenlerin ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalık algılarının incelendiği bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşmelerle elde edilen veriler incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışmada görüşlerine başvuru alan kişiler 2020-2021 eğitim öğretim yılında Tokat ili Zile ilçesinde görev yapmakta olan 10 branş öğretmeni (7 öğretmen ve 3 idareci) ve aynı okulda öğrenim gören farklı sınıf düzeylerinden 12 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi araştırmaya hız ve pratiklik kazandırdığı için nitel çalışmalarda yaygın kullanılan bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Tablo-1’de çalışmada görüşlerinden faydalanan öğretmenlerle ilgili ön bilgiler sunulmuştur. Tablo-2’de ise çalışmada görüşleri alınan öğrencilerle ilgili ön bilgiler sunulmuştur.

Tablo 1

Çalışmada Görüşleri Alınan Öğretmenler İle İlgili Ön Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Mesleki Kıdem	Branş	Görev Durumu
Y1	Erkek	45	14	İ.H.L. Meslek Dersleri	Müdür
Y2	Erkek	33	12	Felsefe Grubu	Müdür Yardımcısı
Y3	Kadın	31	7	Bil. Tek. ve Yaz.	Müdür Yardımcısı
Ö1	Kadın	31	8	Fizik	Öğretmen
Ö2	Erkek	29	5	Rehber Öğretmen	Öğretmen
Ö3	Kadın	36	14	İngilizce	Öğretmen
Ö4	Kadın	33	8	Türk Dili ve Edebiyatı	Öğretmen
Ö5	Kadın	40	10	Kimya	Öğretmen
Ö6	Erkek	35	9	Coğrafya	Öğretmen
Ö7	Erkek	25	3	Beden Eğitimi	Öğretmen

Not: Çalışmaya katılan öğretmenler “Ö” olarak kodlanmıştır.

Tablo 2

Çalışmada Görüşleri Alınan Öğrenciler İle İlgili Ön Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Sınıf Düzeyi	Genel Akademik Ortalama
T1	Erkek	15	9	85.003
T2	Kadın	16	9	80.700
T3	Kadın	16	9	79.820
T4	Kadın	16	10	81.130
T5	Erkek	16	10	78.550
T6	Kadın	16	10	82.350
T7	Erkek	18	11	74.420
T8	Kadın	17	11	87.000
T9	Kadın	17	11	85.300
T10	Erkek	18	12	87.605
T11	Kadın	18	12	87.400
T12	Erkek	18	12	79.320

Not: Çalışmaya katılan öğrenciler “T” olarak kodlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler, hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmacıya sağladığı en önemli kolaylık, çalışmanın önceden hazırlanmış verilere bağlı olarak sistematik ve karşılaştırma yapılabilecek bilgiler sunmasıdır.

Çalışmada hem öğretmenler için hazırlanan görüşme formu, hem de öğrenciler için hazırlanan görüşme formu pilot uygulama amacıyla, öğretmen formu iki öğretmene ve öğrenci formu da iki öğrenciye uygulanmıştır. Yapılan uygulamalar sonucunda görüşme sorularının işlevselliği test edilmiştir. Daha sonra görüşme formlarında yer alan sorulara, uzman incelemesinden yararlanılarak son şekli verilmiştir. Ayrıca, soruların dil açısından incelenmesi için bir Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenin görüşlerinden yararlanılmıştır.

Görüşme formlarının ilk bölümlerinde öğretmenler ile ilgili cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, branş ve görev durumlarına yönelik sorulara yer verilmiştir. Öğrencilere ise cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi ve genel akademik ortalama ile ilgili sorular sorulmuştur.

İkinci bölüm ise, öğretmen ve öğrencilerin, “zorbalık” kelimesinden ne anladıkları, zorbalığı nasıl tanımladıkları, okullarında zorba davranışlarla karşılaşmış ve karşılaşmadıkları, daha çok nerede ve ne kadar sıklıkla karşılaştıkları, hangi özelliklere sahip öğrencilerin zorbalığa maruz kaldığı veya zorba davranışlar sergilediği, zorba davranışların kaynakları nelerdir, okullarda zorba davranışların önlenmesine yönelik nelerin yapılabileceği, zorba davranışların önlenmesi için kendilerinin uygulayıp başarılı oldukları/başarılı olmadıkları tekniklerin/yaklaşımların olup olmadığı ile ilgili sorulardan oluşmaktadır.

Ekiz'e göre (2013) yarı yapılandırılmış görüşme formlarında araştırma için hazırlanan sorular, hazırlandığı şekliyle katılımcıya yöneltilir, ancak katılımcılara daha rahat cevaplayabilmeleri ve daha fazla veriye ulaşabilmek için belli bir dereceye kadar serbestlik tanınabilir.

Öğretmen ve öğrencilerin zorbalık algılarına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak Tokat ili Zile ilçesinde bir lisede görev yapmakta olan 10 öğretmen ve farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören 12 öğrenci seçilmiştir. Görüşmeden önce katılımcılara görüşme onay formu okutularak imzaları alınmıştır. Ayrıca öğrenci velilerine de çalışma hakkında bilgilendirme yapılarak, onayları alınmıştır.

Görüşmeler öğretmen ve öğrencilerin uygun oldukları zaman diliminde yapılmıştır. Görüşmelerin derslerin aksamasına sebep olmaması için derslerin olmadığı ve derslerden sonraki zaman dilimlerinde yapılmıştır. Bu görüşmeler katılımcıların kabulü ile ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşme sırasında katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri için güven verici ve samimi bir iletişim tarzı benimsenmiştir. Görüşme uzunluğu yaklaşık 15-20 dakika arasında olup, tüm görüşmeler yaklaşık 400 dakika kadar sürmüştür.

Ayrıca bu çalışma için Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan 25.05.2021 tarih ve E-81614018-000-509 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada verilerin analizi, görüşme sırasında ses kayıt cihazlarına kaydedilen verileri dinleyerek, ses kayıt cihazları ile yapılmayan görüşmelerin yazılı kopyaları kullanılarak yapılmıştır. Bu çalışmada elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmalarda genellikle kullanılan “sürekli karşılaştırmalı analiz metodundan” (Ekiz, 2013) faydalanarak görüşme verileri sınıflandırılmıştır. Daha sonra sınıflandırılan veriler kavram haritaları ve tablolar şeklinde sunulmuştur. Veri analizi işleminde ayrıca, yorumlama yolu tercih edilmiştir.

Katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplar, ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. Görüşme sorularına verilen cevaplar tablo ve şekiller oluşturulmuştur. Oluşturulan tablo ve şekiller genellikle katılımcılardan doğrudan alıntılara yer verilerek bulgular kısmında sunulmuştur. Katılımcıların bir soruya aynı cevabı farklı şekilde ifade etmiş olsalar da, bu cevap için ortak bir tema kullanılmıştır. Verilere dayalı olarak oluşturulan tablo ve şekiller içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçeriklerdeki farklılıklar ve benzerlikler yorumlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Yapılan çalışmaların bilimsel bir özellik kazanabilmesi açısından çalışmalarda geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması önemlidir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Öğretmen ve öğrencilerinin zorbalık algılarının belirlenmesi amacıyla uzman görüşünden yararlanmak, çalışmanın kapsam geçerliliğini olumlu yönde etkileyen bir adımdır (Çepni, 2007). Çalışma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmeler not alınmıştır. Daha sonra notlardan elde edilen veriler tablo ve şekiller halinde sunulmuştur. Ayrıca, yüz yüze yapılan görüşmeler, çalışma konusu hakkında katılımcılardan daha ayrıntılı ve derinlemesine veri toplanmasını sağlamaktadır. Bu durum nitel çalışmalarda geçerliliği arttırmaya yarayan önemli bir özelliktir (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Çalışma kapsamında görüşmelerden sonra veriler katılımcıya özetlenmiştir. Daha sonra katılımcının verilerin doğruluğuna ilişkin düşünceleri alınarak katılımcı teyidi alınmıştır. Çalışmada verilerin analiz edilmesinde ve yorumlanmasında başka araştırmacıların görüşlerinden yararlanılması, verilerin amaca uygun bir şekilde toplanması için gerekli zamanın verilmesi, görüşmelerin uygun ortamlarda yapılması çalışmanın güvenilir olduğunu göstermektedir.

Bulgular

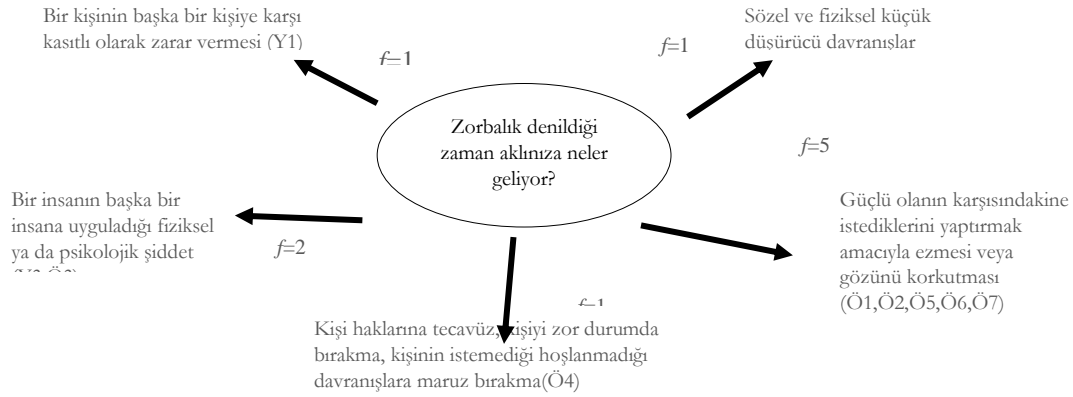
Bu bölümde, çalışma soruları çerçevesinde, lise öğretmenlerinin ve öğrencilerinin okullarda yaşanan zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri sunulmakta ve yorumlanmaktadır. İlk bölümde öğretmenlerin görüşlerine, ikinci bölümde ise öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir.

Öğretmenlerin zorbalık ile ilgili görüşleri

Çalışmaya katılan öğretmenlere, “zorbalık” denildiğinde aklınıza ne/neler geliyor? Sorusuna verdikleri cevaplar Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1

“Zorbalık” Denildiğinde Öğretmenlerin Aklına Gelenler

Şekil 1 incelendiğinde, öğretmenlerin çoğu ($f=5$) zorbalık denildiğinde aklına “güçlü olanın karşısındakine istediklerini yaptırmak amacıyla ezmesi veya gözünü korkutması” geldiğini ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca, zorbalığı fiziksel ve psikolojik şiddet ($f=2$), kasıtlı zarar verme ($f=1$), sözel ve fiziksel küçük düşürücü davranışlar olarak değerlendiren ($f=1$) ve kişi haklarına tecavüz, kişiyi zor durumda bırakma, kişinin istemediği, hoşlanmadığı davranışlara maruz bırakma şeklinde değerlendiren ($f=1$) öğretmenlerin de olduğu görülmektedir. Öğretmenlerden biri (Ö3), “zorbalık denildiğinde, aklıma her türlü rahatsız edici fiziksel ve psikolojik davranışlar geliyor” şeklinde cevap verirken, başka bir öğretmen de (Ö5), “zorbalık denilince aklıma daha çok üstün konumdaki kişilerin, kendilerine göre alt konumdaki kişilere zorluk çıkartmaları, yapmak istemedikleri işleri yaptırmaları veya gözlerini korkutmaları gibi istenmeyen davranışlar geliyor” şeklinde cevap vermiştir. Ayrıca, bu soruya yöneticilerin de (Y1, Y2 ve Y3), kasıtlı zarar verme, sözel, fiziksel ve psikolojik şiddet kapsamında zorbalık kelimesini tanımladıkları görülmektedir.

Tablo 3

Öğretmenlerin Kendi Okullarında veya Öğrencileri Arasında Zorba Davranış Gözlemlenmeleri

Kod	Kendi okulunuzda veya öğrencileriniz arasında zorba davranışlar gözlemliyor musunuz?			
	Evet, gözlemliyorum	Okulunuzda zorba davranışlarla hangi sıklıkla karşılaşıyorsunuz?	Okulunuzda en çok nerede zorba davranışları gözlemliyorsunuz?	Hayır, gözlemlemiyorum
Y1	✓	Ara sıra	Kantinde, sınıf ortamında ve pansiyonlarda	
Y2	✓	Ara sıra	Koridorlarda, tuvaletlerde, kantin önlerimde ve teneffüs zamanlarında sınıflarda	
Y3	✓	Ara sıra	Koridorlarda, okul bahçesinde, tuvaletlerde	
Ö1	✓	Nadir	Ders sırasında ve okul bahçesinde	
Ö2	✓	Sıklıkla	Sınıflarda, okul kantinlerinde ve koridorlarda	
Ö3				✓
Ö4	✓	Sıklıkla	Teneffüste ve sınıflarda	
Ö5	✓	Ara sıra	Okul bahçesinde, koridorlarda	
Ö6	✓	Sıklıkla	Tuvaletler, koridorlar, sınıflar ve kantin	
Ö7	✓	Ara sıra	Okul bahçesi ve lavabolarda	
Frekans	9			1

Çalışmaya katılan öğretmenlerin “Kendi okulunuzda veya öğrencileriniz arasında zorba davranışları gözlemliyor musunuz? Eğer gözlemliyorsanız, hangi sıklıkla ve daha çok nerelerde gözlemliyorsunuz?” Sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 3’de sunulmuştur. Tablo 3 incelendiğinde çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğu ($f=9$) okullarında veya öğrencileri arasında zorba davranışlar

gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Sadece katılımcı öğretmenlerden biri (Ö3) kendi okulunda veya öğrencileri arasında zorba davranışlar gözlemediğini belirtmiştir. Katılımcı öğretmenlerin yarısı ($f=5$) okulunda ara sıra zorba davranışlarla karşılaştığını belirtirken, okulunda sıklıkla zorba davranışlarla karşılaştığını belirten öğretmenler de ($f=3$) olmuştur. Ayrıca, okulunda nadir olarak zorba davranışlarla karşılaştığını belirten bir öğretmen de (Ö1) bulunmaktadır. Katılımcıların yaklaşık yarısı ($f=5$) zorba davranışları sınıf ortamı ve tenffüs zamanlarında koridorlarda gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Daha sonra tuvaletlerde ($f=4$), kantinde ($f=4$), okul bahçesinde ($f=4$), tenffüs zamanlarında sınıflarda ($f=1$) ve pansiyonlarda ($f=1$) zorba davranışları gözlemleyebildiklerini ifade etmişlerdir. Yönetici olarak görev yapan bir katılımcı (Y2), “Okulumda ara sıra zorba davranışlarla karşılaşıyorum. Zorba davranışlar daha çok koridorlarda özellikle nöbetçi öğretmenlerin olmadığı zaman dilimlerinde gözlüyorum. Öğrenciler sınıflarda yaşamış oldukları bir problem durumunu tenffüste zorba davranışlara başvurarak gidermeye çalışıyorlar diye düşünüyorum, benzer şekilde tenffüste boş olan sınıflarda da zorba davranışlara rastlamak mümkün. Ayrıca, tuvaletler ve kantin önlerinde sıra beklerken zorba davranışları gözlemlediğim yerler arasında sayabilirim.” Bu soruya öğretmenlerden biri de (Ö2), “Öğrencilerin sınıf düzeyine göre zorba davranışları sergiledikleri yerler değişebilmektedir. Örneğin alt sınıflar (örneğin 9. Sınıflar) daha çok sınıfta itişme sataşma şeklinde sınıf içinde zorba davranışları sergiliyorlar. Ortaokulda yapmış oldukları çocuksu davranışlara lisede de devam ediyorlar. Ama üst sınıflar, örneğin 12. Sınıflar, daha çok sınıf dışında koridorlarda veya kantinlerde zorba davranışları sergilediklerini gözlemliyorum” şeklinde cevaplar vermiştir.

Tablo 4

Sınıf/okul ortamında öğretmen ve öğrenci kaynaklı zorba davranışlar hakkındaki öğretmen görüşleri

Kod	Evet, var	Hayır, yok	Öğretmen kaynaklı	Öğrenci kaynaklı	Evet, var	Hayır, yok
Y1		✓		Dalga geçmek, hakaret etmek, fiziksel şiddet, bazen cinsel zorbalık	✓	
Y2		✓		Saldırı, tehdit, ad takma, sosyal izolasyon, küçük düşürücü eylemler ve söylemler	✓	
Y3	✓		Mesleki tecrübenin yetersizliğinden kaynaklanan problem durumları	Lakap takma, ders akışını bozma, saygısız davranma, küfür ve sataşma	✓	
Ö1		✓		Dışlama, sözlü sataşma ve lakap takma	✓	
Ö2		✓		Zorla para almak, izinsiz eşyalarını kullanmak, sanal zorbalık	✓	
Ö3		✓				✓
Ö4	✓		Sınıf içerisinde öğrenciye kızmak, hakaret etmek, şiddete maruz bırakmak	Kendini arkadaşlarından üstün görmesi ve gücünü zorba olarak kullanması	✓	
Ö5		✓		İtişme ve küfürü konuşmalar	✓	
Ö6	✓		Sınıf kontrolünü sağlamak için bağırma, öğrencilere ceza verme, öğrenciye hakaret etme, küçük düşürme	Akran grupları arasında kendine yer edinmek için ya da kendini ispat etmek için her türlü zorba davranışları yapar	✓	
Ö7	✓		Öğrencilere psikolojik şiddet uygulamak	Kavgı, zorla para almak	✓	
Frekans	4	6			9	1

Çalışmaya katılan öğretmenlerin “Okul/Sınıf ortamında öğretmen ve öğrenci kaynaklı zorba davranışlar var mıdır? Varsa nelerdir?” Sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 4’ te sunulmuştur. Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin yarısından fazlası ($f=6$) sınıf/okul ortamında öğretmen kaynaklı zorba davranışların olmadığını belirtirken, diğer öğretmenler ($f=4$) sınıf/okul ortamında öğretmen kaynaklı zorba davranışların olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen kaynaklı zorba davranışların var olduğunu savunan öğretmenler (Ö4, Ö6, Ö7) bazı öğretmenlerin sınıf kontrolünü sağlamak için öğrenciye bağırma, ceza vermek, hakaret etmek, küçük düşürme gibi, psikolojik şiddet uygulayabildiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmen kaynaklı zorba davranışların olabileceğini savunan ve yönetici olan (Y3) bir katılımcı da zorba davranışlarda bulunan bir öğretmenin bu

davranışları sergilemesini, mesleki tecrübesinin yetersizliğinden kaynaklanan bir problem durumu olarak ifade etmektedir.

Katılımcıların çoğu ($f=9$) sınıf/okul ortamlarında öğrenci kaynaklı zorba davranışların olduğunu belirtirken, katılımcı öğretmenlerden biri (Ö3) sınıf/okullarda öğrenci kaynaklı zorba davranışın olmadığını ifade etmiştir. Öğrenci kaynaklı zorba davranışların var olduğu kabul eden öğretmenlerden biri olan (Ö6), “öğrenciler, akran grupları arasında kendine yer edinmek ya da kendini ispat etmek için her türlü zorba davranışları yaptığını” belirtirken, başka bir öğretmen (Ö4), öğrencilerin kendilerini arkadaşlarından üstün görmeleri ve sahip olmuş olduğu fiziki gücü veya sosyal gücünü zorba olarak kullanması” olarak değerlendirmiştir.

Tablo 5

Zorba Öğrencilerin Özellikleri Hakkındaki Öğretmen Görüşleri

Kod	Ailevi problemler	Kavgacı, Saldırgan	Geçimsiz	Kendine değer verilmeyen	Yeterli sevgi ve ilgi görmemiş	Maddi yetersizlik	Fiziksel baskı görülenler	Psikolojik baskı görülenler	Bencil	Empati yeteneği düşük	Başarısız
Y1	✓	✓	✓	✓							
Y2	✓		✓		✓						
Y3	✓				✓	✓	✓	✓			
Ö1	✓	✓							✓		
Ö2		✓			✓		✓			✓	
Ö3	✓			✓			✓	✓			
Ö4	✓	✓			✓						✓
Ö5	✓										
Ö6		✓							✓		✓
Ö7									✓		
Frekans	7	5	2	2	4	1	3	2	3	1	2

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin çoğu ($f=7$) ailevi problemler yaşayan öğrencilerin daha çok zorba davranışlara başvurduğunu ifade etmişlerdir. Daha sonra öğretmenler sırasıyla, kavgacı, saldırgan öğrencilerin ($f=5$), yeterli sevgi ve ilgi görmemiş öğrencilerin ($f=4$), fiziksel baskı gören öğrencilerin ($f=3$), bencil öğrencilerin ($f=3$), geçimsiz öğrencilerin ($f=2$), kendine değer verilmeyen öğrencilerin ($f=2$), psikolojik baskı gören öğrencilerin ($f=2$), başarısız öğrencilerin ($f=2$), maddi yetersizliği olan öğrencilerin ($f=1$) ve empati yeteneği düşük olan öğrencilerinin ($f=1$) zorba davranışlara başvurduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı yöneticilerden biri (Y1), “Aslında zorba davranışlarda bulunan öğrencilerin çoğunun ailevi problemleri olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Genelde kavgacı, uyumsuz ve ailesinde ve çevresinde kendisine değer verilmeyen öğrencilerin daha çok zorba davranışlarda bulunduğunu söyleyebilirim” şeklinde görüşlerini belirtirken, (Ö1) “zorba davranış gösteren öğrencilerin çoğunun bir şekilde ailevi problemleri vardır. Ailevi problemler öğrencinin okulda saldırgan ve bencil davranışlar sergilemesine neden oluyor” şeklinde görüşünü belirtmiştir. Başka bir öğretmen de (Ö4) “zorba davranış gösteren öğrencilerin özelliklerini şu şekilde sıralayabilirim: Başta aileden kaynaklı sıkıntıları olan öğrenciler olmak üzere, saldırgan, agresif, başarısız ve yeterince ilgi, onay görmeyen öğrenciler” şeklinde görüşünü belirtmiştir.

Tablo 6

Mağdur Öğrencilerin Özellikleri Hakkındaki Öğretmen Görüşleri

Kod	Sessiz, sakin	İçine kapanık	Çekingen, utangaç	Düşük özgüven	Akademik başarısı düşük	Yalnızlık duygusu yaşayan	Fiziksel olarak zayıf olan	Kendini koruyamayan	Sosyal kabul görmemiş	Benlik algısı düşük	Ailevi problem yaşayanlar
Y1	✓	✓	✓	✓							✓
Y2		✓		✓	✓	✓					✓
Y3							✓				
Ö1	✓			✓				✓			✓
Ö2		✓							✓	✓	
Ö3		✓									
Ö4				✓	✓			✓			✓
Ö5		✓				✓		✓			
Ö6		✓		✓		✓		✓			✓
Ö7			✓					✓			
Frekans	2	6	2	5	2	3	1	5	1	1	5

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin çoğu ($f=6$) içine kapanık olan öğrencilerin daha çok zorba davranışlara maruz kaldığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların yarısı ($f=5$) düşük özgüvene sahip öğrencilerin, ailevi problem yaşayan öğrenciler ve kendini koruyamayan öğrencilerin daha çok zorba davranışlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Daha sonra öğretmenler sırasıyla, yalnızlık duygusu yaşayan öğrenciler ($f=3$), sessiz sakin öğrenciler ($f=2$), çekingen, utangaç öğrenciler ($f=2$), akademik başarısı düşük olan öğrenciler ($f=2$), fiziksel olarak zayıf olan öğrenciler ($f=1$), sosyal kabul görmemiş öğrenciler ($f=1$) ve benlik algısı düşük olan öğrencilerin ($f=1$) daha çok zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı yöneticilerden biri (Y2), “içine kapanık, kendilerine güvenleri az olan, başarısız, kendini yalnız hisseden ve ailevi problemleri olan öğrenciler daha çok zorba davranışlara maruz kalıyorlar” şeklinde görüşlerini belirtirken, (Ö5) “ bence daha çok içine kapanık, arkadaş çevresi olmayan ve kendini koruyamayan öğrenciler zorba davranışlara maruz kalıyorlar” şeklinde görüşünü belirtmiştir. Başka bir öğretmen de (Ö7) “çekingen ve utangaç olan öğrenciler, bir de kendilerini koruma ve savunma becerisi olmayan ya da bu becerisi olan öğrenciler daha çok zorba davranışlara maruz kalıyorlar” şeklinde görüşünü belirtmiştir.

Tablo 7

Zorba davranışların cinsiyete göre farklılaşması bakıldığında öğretmen görüşleri

Kod	Y1	Y2	Y3	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Frekans
Kız											0
Erkek	✓				✓	✓	✓				4
Fark yok		✓	✓	✓				✓	✓	✓	6

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının ($f=6$) zorba davranışları cinsiyete göre değerlendirdiklerinde herhangi bir fark görmediklerini ifade etmişlerdir. Erkeklerin kızlara göre daha çok zorba davranışlarda bulunduğunu 4 katılımcı (Y1, Ö2, Ö3, Ö4) belirtirken, kızların erkeklere göre daha çok zorba davranışlar gösterdiğini belirten katılımcı olmamıştır. Katılımcılardan biri (Y1) “Her ne kadar iki cinste de zorba davranışlara rastlansa da, erkek öğrenciler arasında zorba davranışların daha çok olduğunu söyleyebilirim.” şeklinde görüşünü belirtirken, başka bir öğretmen (Ö5), “zorba davranışları hem erkek öğrenciler, hem de kız öğrenciler farklı durum ve zamanlarda sergiledikleri oluyor, dolayısıyla zorba davranışların cinsiyete göre değerlendirdiğimde herhangi bir farklılık göremiyorum” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Tablo 8

Öğretmenlerin Sınıfta/Okulda Zorba Davranışların Olmaması İçin Önerileri

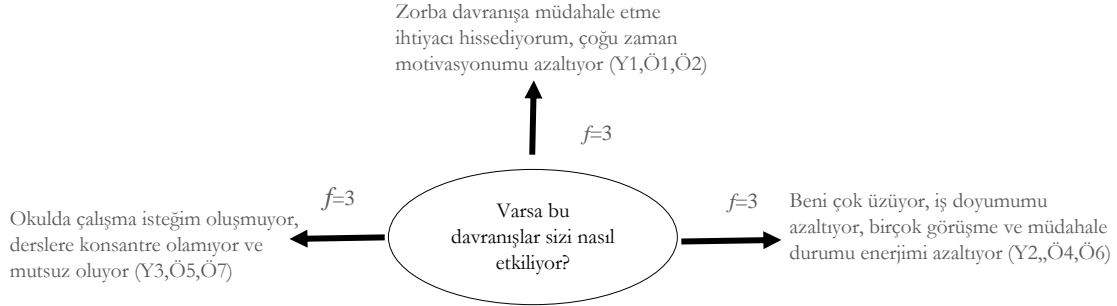
Kod	Öğretmene düşen sorumluluk		Okul yöneticilerine düşen sorumluluk			Veliye düşen sorumluluk		Öğrenciye düşen sorumluluk	
	Önleyici etkinlikler yapmalı	Öğrencileri bilgilendirmeli	Öğrencilerle etkili iletişim kurmak	Rehberlik servisinin aktif çalıştırılması	Tüm paydaşlara eğitim verilmeli	Okulu güvenli hale getirmeli	Çocuklarla yakından ilgilenmeleri	Okulla irtibat halinde olmaları	Bireysel farklılıklara saygılı olması
Y1				✓			✓	✓	
Y2	✓	✓			✓	✓	✓	✓	
Y3			✓					✓	
Ö1				✓			✓	✓	
Ö2	✓	✓	✓			✓	✓		
Ö3			✓		✓			✓	
Ö4			✓		✓	✓	✓		
Ö5			✓	✓				✓	
Ö6		✓			✓		✓	✓	
Ö7	✓			✓			✓	✓	
Frekans	3	3	5	4	4	3	6	6	5

Çalışmaya katılan öğretmenlere, “Sizce sınıfta/okulda zorba davranışların olmaması için; öğretmene, okul yöneticilerine, velilere ve öğrencilere düşen sorumluluklar nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 8’de sunulmuştur. Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların yarısı ($f=5$) sınıfta/okulda zorba davranışların olmaması için öğretmenlerin öğrencilerle etkili iletişim kurmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Bazı öğretmenlerde ($f=3$) öğretmenlerin öğrencileri zorba davranışlar ve etkileri hakkında bilgilendirmeleri gerektiğini ve öğretmenlerin zorba davranışları önleyici etkinlikler yapmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Sınıf/okulda zorba davranışların olmaması için okul yöneticilerine düşen sorumluluk konusunda katılımcıların bir kısmı ($f=4$) yöneticilerin okul rehberlik servisini zorbalığı önleme konusunda aktif olarak çalışmasını sağlamaları gerektiğini ifade ederken, katılımcıların bir kısmı ise ($f=4$) okuldaki tüm paydaşlara zorbalık hakkında bilgi verilmesi ve ($f=3$) okulu güvenli bir hale getirmeyi okul yöneticilerine düşen sorumluluklar olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların yarısından fazlası ($f=6$) veliye düşen sorumlulukları çocukları ile daha yakından ilgilenmeleri gerektiği ve velilerin okul ile sürekli irtibat halinde olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların yarısı ($f=5$) öğrencilere düşen sorumluluğu ise öğrencilerin bireysel farklılıklara saygılı olmaları ve ona göre davranmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden biri (Ö6), “öncelikle sınıfta/okulda zorba davranışların olmaması için eğitimin bütün paydaşlarına önemli sorumluluklar düşmektedir. Bence, öncelikle zorba davranışın ne olduğunun fark edilmesi ve etkilerinin iyi bilinmesi gerekir. Bu nedenle eğitimin paydaşları olan öğretmen, öğrenci, okul idaresi ve velilere mutlaka zorba davranışların neler olduğu ve etkileri hakkında bilgilendirici seminerler düzenlenmelidir. Çünkü herkesin konumuna göre yapması gereken davranışlar farklılaşabilmektedir. Öğretmenlere ayrı, öğrencilere ayrı velilere ayrı zorbalıklı ilgili eğitimlerin düzenlenmesi zorba davranışların önlenmesi açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum. Ek olarak da velilerin okul ile irtibatlı olmaları da çok önemli bir etkidir diye düşünüyorum” şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Çalışmaya katılan öğretmenlere, “Okul ortamında karşılaştığınız/maruz kaldığınız zorba davranışlar var mıdır?” Sorusuna katılımcılardan biri (Ö3) “hayır, okul ortamında karşılaştığımız zorba davranışlar yoktur” cevabını verirken, diğer katılımcılar ($f=9$) okul ortamında karşılaştıkları zorba davranışların olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların sorunun devamında “Eğer varsa okul ortamında karşılaştığınız/maruz kaldığınız zorba davranışlar sizi nasıl etkiliyor? Sorusuna verdikleri cevaplarda Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2

Öğretmenlerin okul ortamında karşılaştıkları/maruz kaldıkları zorba davranışların kendilerini nasıl etkiledikleri sorusuna verdikleri cevaplar

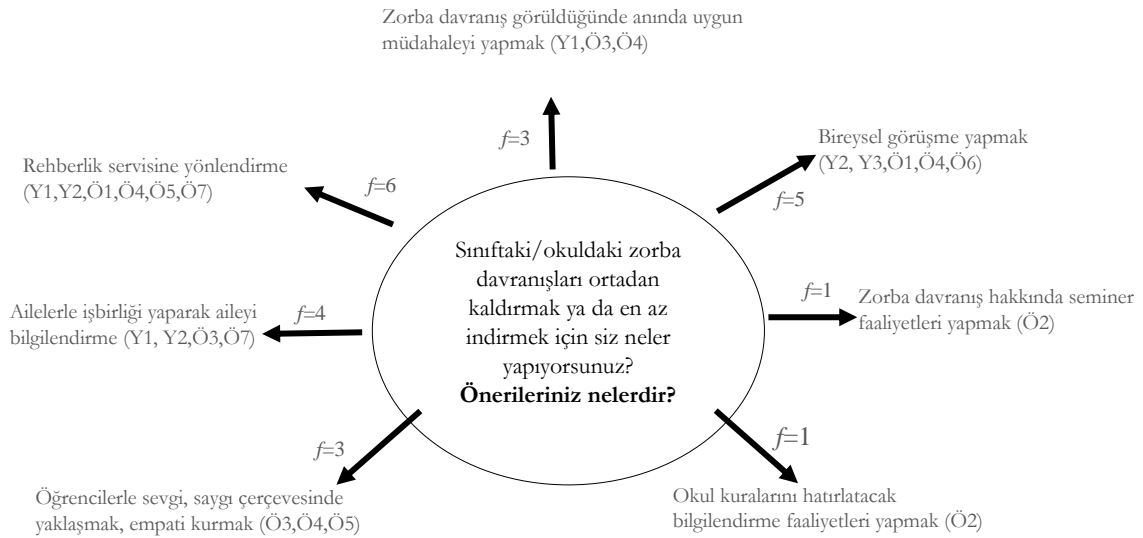

Şekil 2 incelendiğinde öğretmenlerin okul ortamında karşılaştıkları/maruz kaldıklarında olumsuz etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bir kısmı ($f=3$) zorba davranışlarla karşılaştıklarında okulda çalışma isteklerinin azaldığı, işlerine konsantre olamadıkları ve mutsuz olduklarını belirtirken, bir kısmı da ($f=3$) zorba davranışlara müdahale ettiğini ve çoğu zaman bu durumun motivasyonlarını azalttığını belirtmişlerdir. Bazı öğretmenler ise ($f=3$) okul ortamında zorba davranışlarla karşılaştığında çok üzüldüklerini, iş doyumunu azalttığını ve zorba davranışlar sonrasında bir hem zorba hem de zorbaya maruz kalan ile birçok görüşmeler yapma durumu yaşadıklarını ve dolayısıyla bu durumun hem enerji kaybına hem de zaman kaybına neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışmaya katılan öğretmenlere, “Sınıftaki/okuldaki zorba davranışları ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek için siz neler yapıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar Şekil 3’te sunulmuştur.

Şekil 3

Öğretmenlerin Sınıftaki/Okuldaki Zorba Davranışları Ortadan Kaldırmak Ya Da En Aza İndirmek İçin Neler Yaptıkları

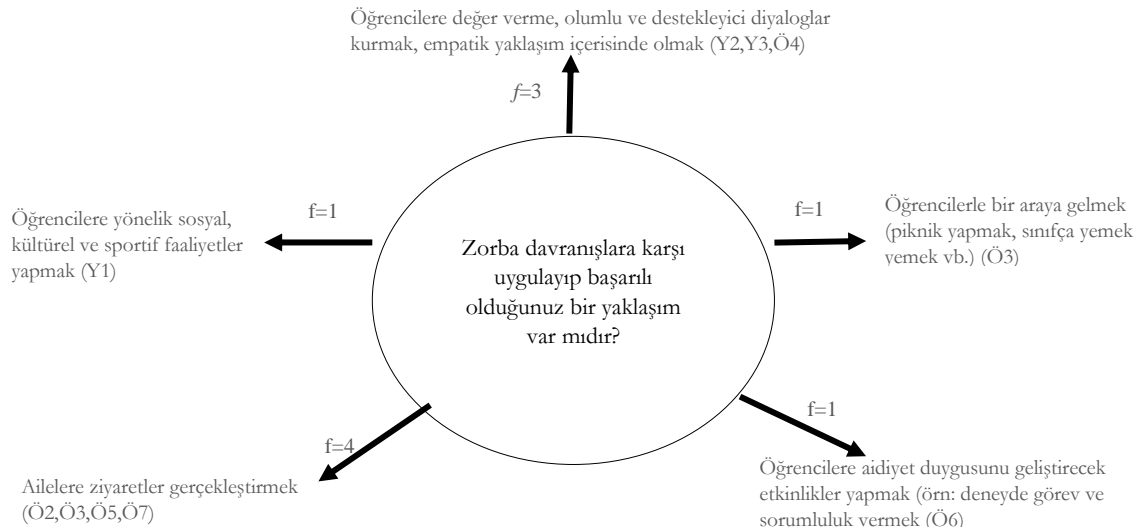

Şekil 3 incelendiğinde öğretmenlerin yarısından fazlası ($f=6$) zorba davranışları ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek için rehberlik servisine yönlendirmeyi uygun bulurken, öğretmenlerin yarısı ($f=5$) da zorba davranışı sergileyen öğrencilerle bireysel görüşmeler gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Daha sonra sırasıyla bazı öğretmenler ($f=4$) ailelerle iş birliği yaparak aileyi bilgilendirmeyi tercih ettiğini, bazıları ($f=3$) zorba davranışın durumuna göre uygun müdahalelerde bulduklarını, bazıları ise öğrencilere sevgi, saygı çerçevesinde yaklaşarak, empati kurmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan birer kişide okullarda zorba davranışlar hakkında seminer faaliyetleri yapılması gerektiğini ve okul kurallarını hatırlatacak bilgilendirme faaliyetlerini yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden biri (Ö5) görüşlerini “Ben bu soruya şu örnek ile cevap vermek istiyorum. Geçmiş senelerde benim çok çelimsiz ve içine kapanık bir öğrencim vardı. Okulda bu yönüyle sürekli zorba davranışlara maruz kalıyordu. Ben bu öğrenciye destek vermeye karar verdim. Özel takibe aldım. Kendini ifade etmesi ve akademik başarısı için daha güzel başarabileceği hakkında cesaretlendirici eylem ve söylemlerde bulundum. Bu süreçte kendisine güveni arttı ve başarılı bir öğrenci oldu. Çok iyi bir üniversitede öğrenimini gördü. Şimdi çok iyi bir konumda. Zorba davranışı hem sergileyen hem de zorba davranışlara maruz kalan öğrencileri tespit etmek için öğretmenlerin çok iyi gözlemci olmaları gerekir. Daha sonra sevgi, saygı ile empati kurarak öğrencileri iyi anlamalı, gerekirse ailelerle iletişime geçmelidir. Böylece zorba davranışlar ortadan kalkar ya da en aza iner diye düşünüyorum” şeklinde ifade etmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlere, “Zorba davranışlara karşı uygulayıp başarılı olduğunuz bir yaklaşım var mıdır?” Sorusuna verdikleri cevaplar Şekil 4’ de sunulmuştur.

Şekil 4

Öğretmenlerin, Zorba Davranışlara Karşı Uygulayıp Başarılı Olduğunuz Bir Yaklaşım Var mıdır? Sorusuna Verdikleri Cevaplar

Şekil 4 incelendiğinde öğretmenlerin zorba davranışlara karşı uygulayıp başarılı oldukları yaklaşımlar sırasıyla, ailelere ziyaretler gerçekleştirmek ($f=4$), öğrencilere değer vermek, olumlu ve destekleyici ifadeler kurmak, empati kurmak ($f=3$), öğrencilere yönelik sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler yapmak ($f=1$), öğrencilerle bir araya gelinebilecek etkinlikler uygulamak şeklinde sıralanabilir. Öğretmenlerden biri (Ö6) görüşlerini “ben kendi derslerimde (Kimya dersi) zorba davranışları sergileyebilecek öğrencilere görev ve sorumluluklar veriyorum. Örneğin bir deney yaptığımızda basitte olsa öğrenciye bir görev verdiğimizde öğrencide aidiyet duygusu gelişiyor ve kendisini daha değerli

hissedebiliyor. Böylece zorba davranışlar gösterme potansiyeli olan öğrenciler bu davranışlarını daha az sergileyebiliyor, belki de sergilemezler.” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir öğretmen de (Y1) bu konuda görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.” Eğer okullarda öğrencilere yönelik sosyal kültürel ve sportif etkinlikler yapılırsa ve bu etkinliklerde öğrencilere görevler verilirse öğrenciler daha az zorba davranışlara başvururlar. Ben çalıştığım okullarda bu tür sosyal aktivitelere çok önem verdim ve bu konuda çok büyük faydalarını gördüm.”

Öğrencilerin zorbalık ile ilgili görüşleri

Tablo 9

“Zorba Davranışlar” Denilince Öğrencilerin Anladıkları

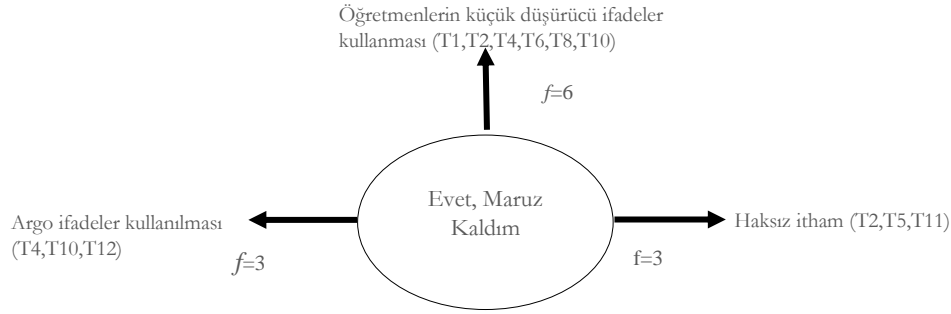
Kod	Kavga	Araç-gereçlere zarar verme	Saygısızlık	Kötü lakap takma	Küfür	Öğretmenlerin hakaretleri	Güçlü olanın güçsüze uyguladığı baskı (fiziksel, psikolojik)	Tehdit, Şantaj	Kişinin özgürlüğünün alınması
T1	✓	✓		✓		✓		✓	
T2			✓		✓		✓		✓
T3					✓		✓		
T4	✓	✓		✓				✓	
T5			✓		✓				✓
T6				✓		✓	✓		
T7	✓	✓			✓			✓	✓
T8									
T9			✓				✓	✓	
T10							✓		✓
T11	✓			✓	✓	✓			✓
T12	✓	✓	✓						
Frekans	5	4	4	4	5	3	5	4	5

Çalışmaya katılan öğrencilere, “Zorba davranışlar” denilince ne anlıyorsunuz? Sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 9’da sunulmuştur. Tablo 9 incelendiğinde öğrencilerin yarısına yakını ($f=5$) okulda zorba davranışlar denilince kişinin özgürlüğünün alınması, kavga, küfür ve güçlü olanın güçsüz olana uyguladığı fiziksel ve psikolojik baskıyı anladığını ifade etmiştir. Öğrencilerin bir kısmı ($f=4$) ise okulda zorba davranışlardan anladıkları araç-gereçlere zarar verme, saygısızlık, kötü lakap takma ve tehdit, şantaj olarak ifade etmişlerdir. Geriye kalan bir kısmı da ($f=3$) okulda zorba davranışlarından, öğretmenlerin hakaretleri, kişinin özgürlüğünün elinden alınması ve engellenmesi olarak anladıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden biri (T7) görüşlerini “okulda zorba davranışlar denilince aklıma ilkin kavga gelmektedir. Aslında zorba davranışlar denilince aklıma birçok olumsuz davranışlar geliyor, örneğin; okuldaki araç gereçlere zarar vermek, öğrencilerin küfürlü konuşmaları, her türlü tehdit şantaj gibi hoş olmayan davranışlar benim aklıma geliyor. Ayrıca, zorba davranışa maruz kalanında özgür iradesinin elinden alınması aklıma geliyor” şeklinde ifade ederken, başka bir öğrencide (T9) zorbalık ile ilgili görüşlerini “her türlü saygısızlık, tehdit içerikli davranışlar ve güçlü olanın güçsüze uyguladığı baskı/baskılar” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir öğrencide (T10) zorbalık denilince aklına “zorba açısından, güçlü olanın güçsüz olana uyguladığı baskı ve zorba davranışa maruz kalan açısından ise kişinin özgürlüğünün elinden alınması” gibi düşüncelerin geldiğini ifade etmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilere, “Sınıf içinde öğretmen kaynaklı herhangi bir zorba davranışa maruz kaldınız mı?” sorusuna öğrencilerin tamamının ($f=12$) “Evet” dedikleri görülmüştür. Sınıf içinde öğretmen kaynaklı zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade eden öğrencilerin ne tür zorba davranışlara maruz kaldıklarına dair görüşleri Şekil 5’te sunulmuştur.

Şekil 5

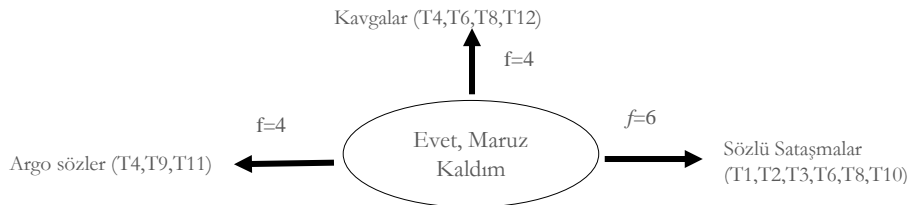
Sınıf İçinde Ne Tür Öğretmen Kaynaklı Zorba Davranışlara Maruz Kaldıklarına Dair Öğrenci Görüşleri

Şekil 5 incelendiğinde öğrencilerin yarısı kadarı ($f=6$) sınıf içerisinde öğretmenlerin kendilerine karşı küçük düşürücü ifadeler kullandıklarını ifade ederken, bir kısmı da ($f=3$) öğretmenlerin sınıf içerisinde argo ifadeler kullandıkları ve haksız ithamlarda bulduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden biri (T2) görüşlerini şu şekilde “Sınıf içinde öğretmen kaynaklı zorba davranışa maruz kaldım. Bazı öğretmenler öğrencileri yeterince dinlemiyorlar, kendilerini her şeyi biliyorlar gibi davranıyorlar. Ben birçok kez öğretmenlerin benim hakkında haksız ithamlarına maruz kaldım. Aynı şekilde arkadaşlarımda da öğretmen kaynaklı haksız ithamlara maruz kaldıklarına şahit oldum” ifade ederken, başka bir öğrenci de (T8) görüşlerini “sınıf içinde öğretmenlerin bir kısmının hem bana karşı hem de başka öğrencilere karşı küçük düşürücü ifadeler kullandıklarını söyleyebilirim. Tabii ki bunu bütün öğretmenler için diyemem, ama ne yazık ki bazı öğretmenler öğrencilere karşı kullanmış oldukları ifadelerle dikkat etmiyorlar, sonrasında öğrencilerden saygı bekliyorlar. Örneğin, öğrencilere lakap takıyorlar, öğrencinin hoşuna gitmeyecek şakalar yapıyorlar ve bazen öğrencilerin hoşuna gitmeyecek kelimeleri güya şaka diye söyleyebiliyorlar. Ben bu tür davranışlara öğrenciliğim boyunca hem maruz kaldım, hem de şahit oldum.” şeklinde ifade etmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilere, “Sınıf içinde öğrenci kaynaklı herhangi bir zorba davranışa maruz kaldınız mı?” sorusunda sadece bir öğrenci (T5) sınıf içinde öğrenci kaynaklı herhangi bir zorba davranışa maruz kalmadığını belirtirken, diğer katılımcılar ($f=11$) sınıf içinde öğrenci kaynaklı zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Sınıf içinde öğrenci kaynaklı zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade eden öğrencilerin ne tür zorba davranışlara maruz kaldıklarına dair görüşleri Şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 6

Sınıf İçinde Ne Tür Öğrenci Kaynaklı Zorba Davranışlara Maruz Kaldıklarına Dair Öğrenci Görüşleri

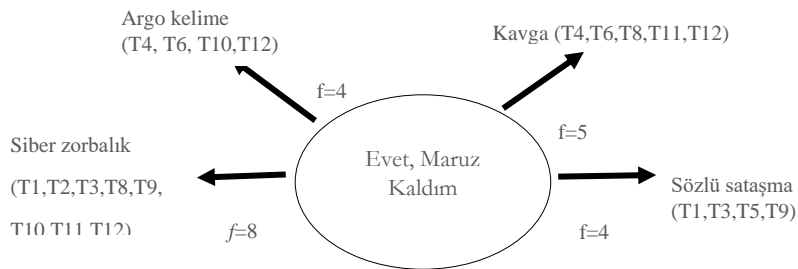
Şekil 6 incelendiğinde sınıf içerisinde öğrencilerin yarısı ($f=6$) sınıf içerisinde öğrenci kaynaklı sözlü sataşmalara dayalı zorba davranışlara maruz kaldıklarını belirtirken, bazı öğrencilerde ($f=4$) sınıf içinde öğrenci kaynaklı kavga ve argo sözler kullanma yoluyla zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden biri (T6) görüşlerini “öğrenci olup da zorba davranışlara maruz kalmayanın olmadığını düşünüyorum, mutlaka az da olsa zorba bir davranışa

maruz kalmıştır bütün öğrenciler. Ben daha çok kavga ve sözlü sataşma şeklindeki zorba davranışlara maruz kaldım” şeklinde ifade ederken, başka bir öğrenci (T4) ise görüşlerini “ben de sınıf içinde çoğu zaman zorba davranışlara maruz kaldım, daha çok argo sözler kullanma ve kavga şeklinde zorba davranışlara maruz kaldım.” şeklinde ifade etmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilere, “Sınıf dışında zorba davranışlara maruz kaldınız mı?” sorusuna bir öğrenci (T7) maruz kalmadığını, diğer katılımcılar ise ($f=11$) sınıf dışında zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Sınıf dışında zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade eden öğrencilerin ne tür zorba davranışlara maruz kaldıklarına dair görüşleri Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7

Sınıf Dışında Zorba Davranışlara Maruz Kaldıklarını İfade Eden Öğrencilerin Ne Tür Zorba Davranışlara Maruz Kaldıklarına Dair Görüşleri

Şekil 7 incelendiğinde sınıf dışında zorba davranışlara maruz kaldığını belirten öğrencilerin çoğu ($f=8$) siber zorbalığa, bir kısmı ($f=5$) kavgaya ve bir kısmı da ($f=4$) argo kelimeler ve sözlü sataşmalar olarak zorba davranışlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerden biri (T1) görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Zorba davranışlarının çoğu sınıf dışında gerçekleşiyor, çünkü sınıfta öğretmen veya okul idaresi gibi otoriteler vardır, sınıf dışında bu tür otoritelerin etkisi olmadığı veya daha az olduğu için zorba davranışlar daha çok sergileniyor diyebilirim. Bu zorba davranışlar çoğunlukla siber zorbalık şeklinde gerçekleşiyor.” Başka bir öğrenci de (T11) “sınıf/okul dışında öğrenciler arasında başta siber zorbalık olmak üzere, eskiye göre az da olsa kavga gibi zorba davranışlara maruz kalıyorum” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Tablo 10

Öğrencilerin Zorba Davranışlar Gösteren Öğrenci Özellikleri ile İlgili Görüşleri

Kod	Özgüveni yüksek	Başarısız	Kaba	Eğitim seviyesi düşük anle çocukları	Fiziki büyüklük, yaşça büyük olan	Hoşgörüsüz	Sosyo-ekonomik düzeyi düşük	Bencil	Şımarık	Lider, arkadaş grubu olan,
T1	✓			✓	✓			✓	✓	✓
T2		✓								
T3			✓		✓	✓	✓	✓		✓
T4				✓		✓		✓		
T5	✓		✓		✓	✓		✓		✓
T6		✓	✓			✓	✓	✓		
T7	✓	✓	✓		✓			✓	✓	
T8		✓				✓	✓		✓	✓
T9	✓					✓				
T10	✓			✓	✓					
T11		✓	✓			✓		✓	✓	✓
T12	✓	✓	✓	✓			✓			
Frekans	6	6	6	4	5	7	4	7	4	5

Çalışmaya katılan öğrencilere, “Sizce, hangi özelliklere sahip öğrenciler zorba davranışlara başvurur? Sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 10’da sunulmuştur. Tablo 10 incelendiğinde en çok zorba davranış gösteren öğrencilerin ($f=7$) hoşgörüsüz ve bencil olan öğrenciler olduğu görülmektedir. Daha sonra ($f=6$), öz güveni yüksek, başarısız ve kaba öğrencilerin zorba davranışlar gösterebildiği söylenebilir. Daha sonra sırasıyla ($f=5$), fiziki olarak büyük olanlar, lider, arkadaş grubu olanlar, yaşça büyük olanlar ve ($f=4$), düşük eğitim seviyeli aile çocukları, sosyo-ekonomik düzeyi düşük aile çocukları ve şımarık olan öğrencilerin daha çok zorba davranışlar gösterebildiği söylenebilir. Öğrencilerden biri (T6) sorulan soru ile ilgili görüşlerini şu şekilde “öğrencilerin zorba davranışlara başvurmalarının birçok nedeni vardır. Bunların başında öğrencilerin diğer öğrencilere göre fiziki olarak büyük olmaları onların zorba davranışları sergilemelerinin başta gelen nedenleri olarak görüyorum. Ayrıca, yaşça büyük olan, kaba, saygısız, başarısız, hoşgörüsüz, bencil ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan öğrenciler daha çok zorba davranışlar sergiliyorlar diye düşünüyorum.” İfade ederken, başka bir öğrenci de (T1) zorba davranışları gösteren öğrenci özelliklerini şu şekilde “özgüveni yüksek, eğitim seviyesi düşük ailelerde yetişen çocuklar, fiziki olarak daha fazla gelişmiş olan öğrenciler, bencil, şımarık ve özellikle arkadaş grubunda lider konumunda olan öğrenciler daha fazla zorba davranışlar sergiliyorlar” ifade etmiştir.

Tablo 11

Öğrencilerin Zorba Davranışlara Maruz Kalan Öğrenci Özellikleri ile İlgili Görüşleri

Kod	Sessiz, sakin olanlar	Özgüveni düşük	Başarısız	Arkadaşları olmayan	İçine kapanık	Mutsuz	Ekonomik seviyesi düşük	Yaşça küçük	Savunmasız
T1	✓	✓			✓		✓		✓
T2	✓	✓			✓			✓	
T3	✓	✓	✓						
T4	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓
T5	✓	✓			✓				
T6	✓	✓						✓	
T7	✓	✓		✓	✓			✓	✓
T8	✓		✓	✓		✓	✓		
T9	✓							✓	
T10	✓			✓	✓				✓
T11	✓				✓	✓	✓		✓
T12		✓	✓		✓	✓	✓	✓	
Frekans	11	7	3	4	8	4	5	6	5

Çalışmaya katılan öğrencilere, “Sizce, hangi özelliklere sahip öğrenciler zorba davranışlara maruz kalır?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 11’de sunulmuştur. Tablo 11 incelendiğinde öğrencilerin tamamına yakını ($f=11$) sessiz sakin olan öğrencilerin daha çok zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Daha sonra sırasıyla, içine kapanık ($f=8$), özgüveni düşük ($f=7$), yaşça küçük olanlar ($f=6$), ekonomik seviyesi düşük olanlar ($f=5$), savunmasız olanlar ($f=5$), arkadaşları olmayanlar ($f=4$) ve mutsuz olanların ($f=4$) daha çok zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden biri (T2) görüşlerini şu şekilde ifade ederken “zorba davranışlara maruz kalan öğrenciler daha çok sessiz, sakin olan öğrenciler oluyor. Bu öğrenciler genellikle kendilerine özgüvenleri düşüktür. İçine kapanıktırlar, sosyal yönleri zayıftır, dolayısıyla savunmasız öğrencilerdir. Ekonomik seviyeleri düşük olan öğrencilerde zorba davranışlara maruz kaldıklarını düşünüyorum.” Başka bir öğrenci de (T12) “zorba davranışlara maruz kalan öğrenci özelliklerini şu şekilde sıralayabilirim; kendilerine güvenleri olmayan öğrenciler, başarısız öğrenciler, arkadaşlık ilişkileri zayıf, içine kapanık olan öğrenciler, mutsuz ve fakir olan öğrenciler ve yaşça

diğer öğrencilere göre daha küçük olan öğrenciler daha çok zorba davranışlara maruz kalmaktadırlar” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Tablo 12

Öğrencilerin Zorba Davranışları Cinsiyete Göre Değerlendirmeleri

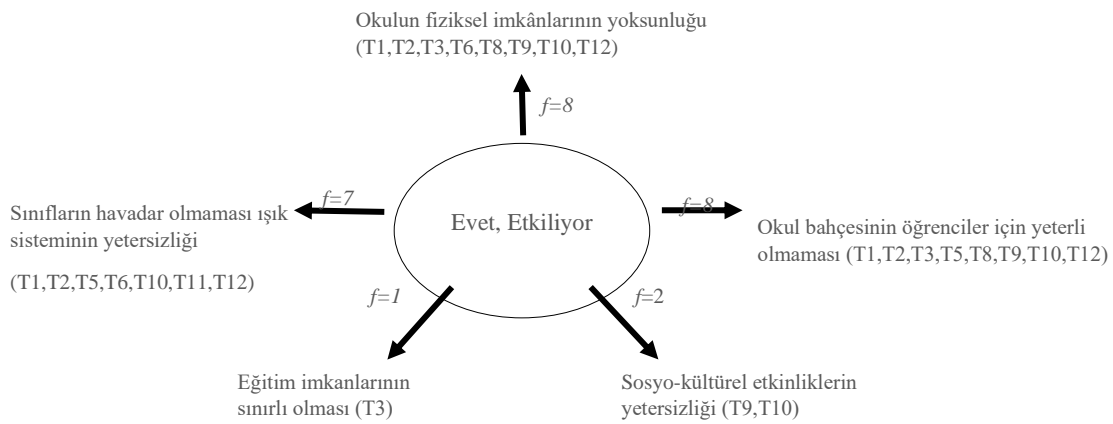
Kod	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	Frekans
Kız													0
Erkek	✓	✓	✓	✓				✓	✓		✓	✓	8
Fark yok					✓	✓	✓			✓			4

Çalışmaya katılan öğrencilere, “Zorba davranışları cinsiyete göre değerlendirdiğinizde farklılık görüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 12’de sunulmuştur. Tablo 12 incelendiğinde öğrencilerin büyük bir kısmı ($f=8$) erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok zorba davranışlar gösterdiğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı ise ($f=4$) öğrenciler arasında zorba davranışların cinsiyete göre bir farklılık göstermediğini belirtmişlerdir. Öğrencilerden biri (T3). “Bence erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha çok zorba davranışlara başvurmaktadır” diye görüşünü belirtirken, başka bir öğrenci de (T5), “zorba davranışların cinsiyete göre bir farkın olduğunu düşünmüyorum, erkek öğrenciler zorba davranışları gösterdikleri gibi, kız öğrencilerde zorba davranışları gösterebiliyorlar. Bu nedenle zorba davranışları gösterme noktasında cinsiyet yönünden bir farkın olduğunu düşünmüyorum” şeklinde görüşünü ifade etmişlerdir.

Çalışmaya katılan öğrencilere, “Sizce sınıfın/okulun fiziksel durumu sınıftaki/okuldaki zorba davranışları etkiliyor mu?” sorusuna öğrencilerin büyük bir kısmı ($f=10$) sınıfın/okulun fiziksel durumunun sınıftaki/okuldaki zorba davranışları etkilediğini ifade ederken, iki öğrenci ise (T4, T11), sınıfın/okulun fiziksel durumunun sınıftaki/okuldaki zorba davranışları etkilemediğini ifade etmiştir. Sorunun devamında, “eğer etkiliyor ise, sınıfın/okulun fiziksel durumundan kaynaklanan zorba davranışların nedenleri nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar ise Şekil 8’de sunulmuştur.

Şekil 8

Öğrencilerin Okulun/Sınıfın Fiziksel Durumundan Kaynaklanan Zorba Davranışların Nedenleri ile İlgili Görüşleri

Şekil 8 incelendiğinde öğrencilerin çoğunlukla ($f=8$) okulun fiziksel imkanlarının yoksunluğu ve okul bahçesinin öğrenciler için yeterli olmamasının zorba davranışların yaşanmasına neden gösterdikleri görülmektedir. Daha sonra öğrencilerin, sırasıyla sınıfların havadar olamaması, ışık sisteminin yetersiz olması ($f=7$), sosyo-kültürel etkinliklerin yetersizliği ($f=2$) ve eğitim

imkanlarının sınırlı olması ($f=1$) gibi nedenler okullarda/sınıflarda zorba davranışlarının fiziksel nedenleri olarak değerlendirildiği görülmektedir. Öğrencilerden biri (T1), “bence okulun/sınıfın fiziki durumu zorba davranışları etkiler, örneğin sınıfların havadar olmaması veya ışık sisteminin yetersiz olması öğrencilerin davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Önceki sene okulun en alt katında bir sınıfta öğrenim görüyorduk. Sınıf çok sıkıcıydı. Bu da davranışlarımızı olumsuz etkiliyordu. Sınıfların havadar olması, geniş olması veya okul bahçesinin öğrencilerin rahat teneffüse çıkabilecek bir alan olması bence zorba davranışların daha az yaşanmasında etkilidir.” şeklinde görüşlerini ifade ederken, başka bir öğrenci de (T9), “okulun fiziki imkanların yetersizliği, okul bahçesinin yetersiz olması ve okulda öğrencilerin enerjilerini atabilecekleri sosyal kültürel etkinliklerin olmaması öğrencilerin zorba davranışlar göstermesinde etkili unsurlardır” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Tablo 13

Öğrencilerin okuldaki zorbalık davranışları ile başa çıkma yöntemlerine ilişkin görüşleri

Kod	Kaçınma	Müdahale etme	İdareye haber verme	Nöbetçi öğretmene haber verme	Uyarma	Görmezden gelme
T1	✓	✓	✓		✓	
T2		✓	✓	✓		
T3	✓		✓		✓	
T4		✓	✓	✓		
T5						
T6	✓	✓	✓	✓		
T7		✓	✓	✓	✓	
T8		✓		✓		
T9			✓		✓	
T10		✓	✓			
T11		✓		✓	✓	
T12						✓
Frekans	3	8	8	6	5	1

Çalışmaya katılan öğrencilere, “Okulda zorba davranışlarla karşılaştığınızda neler yapıyorsunuz? Başa çıkmak için neler yaptınız?” sorularına verdikleri cevaplar Tablo 13’de sunulmuştur. Tablo 13 incelendiğinde öğrencilerin büyük bir kısmı ($f=8$) okulda zorba davranışlarla karşılaştıklarında müdahale etmeye ve idareye haber vermeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bir kısmı da sırasıyla, nöbetçi öğretmenlere haber verme ($f=6$), uyarma ($f=5$), kaçınma ($f=3$) ve görmezden gelmeye ($f=1$) çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden biri (T2) “bence zorba davranışlarla başa çıkmada en etkili yöntem eğer zorba davranışlar okulda gerçekleşiyor ise, zorba davranışın durumuna göre müdahale edilebilir. Ancak eğer müdahalemiz yetersiz kalacak ise, nöbetçi öğretmenlere veya idareye bildirmek en mantıklısı davranış olur” şeklinde görüşünü belirtirken, başka bir öğrenci (T6) de “Ben genellikle zorba davranışlara bulaşmamaktan yanayım. Bu nedenle önceleri hep kaçınma davranışları gösteriyordum. Zorba davranışları gösteren öğrenciler genellikle sıkıntılı öğrenciler oluyor, bulaşmak istemezdim. Ancak, son zamanlarda bu tür olumsuz davranışlarla karşılaştığımda öncelikle müdahale etmeyi veya idare ve öğretmenlere bildirmeyi daha uygun görüyorum” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Tablo 14

Öğrencilerin Sınıflarda/Okullarda Zorba Davranışların Önlenmesine Yönelik Görüşleri

Kod	Öğretmene düşen			Okul yöneticilerine düşen				Veliye düşen	Öğrenciye düşen	
	Müdahale ve uyarma	Öğrencileri dikkate alma	Zorba davranışlara derslerde değinme	Disiplin sistemini çalıştırma	Önleyici tedbir alma	Rehberlik servisini çalıştırma	Zorba öğrencilerin tespit ve ailelerle	Hoşgörülü davranma	Öğrencisinin ahlaki terbiyesi ile ilgilenme	Müdahale etme ve uyarma
T1	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	
T2	✓	✓			✓		✓			
T3	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
T4	✓				✓		✓	✓	✓	
T5	✓	✓	✓			✓	✓		✓	
T6	✓				✓	✓	✓	✓		
T7	✓	✓	✓	✓			✓	✓		
T8	✓	✓			✓	✓	✓	✓		
T9	✓		✓		✓		✓		✓	
T10	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		
T11	✓	✓			✓		✓	✓	✓	
T12	✓		✓	✓	✓		✓	✓		
Frekans	12	7	7	3	10	6	12	3	9	6

Çalışmaya katılan öğrencilere, “Sizce sınıfta/okulda zorba davranışların oluşmaması için; öğretmenlere, okul yöneticilerine, velilere ve öğrencilere düşen sorumluluklar nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 14’te sunulmuştur. Tablo 14 incelendiğinde öğrencilerin sınıftaki/okuldaki zorba davranışların önlenmesine yönelik en çok sorumluluğun okul yöneticilerinde ve öğretmenlerde olduğunu belirttikleri görülmektedir. Öğrencilerin tamamı ($f=12$) öğretmenlerin zorba davranışlara müdahale etmeleri ve tarafları uyarmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Daha sonra öğrencilerin yarısından fazlası ($f=7$) öğretmenlerin öğrencileri dikkate almaları ve derslerinde zorba davranışlara değinmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin tamamı ($f=12$) okul yöneticilerinin okuldaki zorba davranışları önlemeleri ile ilgili olarak zorba davranışlar sergileyen öğrencileri tespit etmeleri ve aileleriyle görüşmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, okul yöneticilerine düşen sorumluluklar olarak, önleyici tedbirler almaları ($f=10$), okul rehberlik servisini zorba davranışlar ile ilgili etkili çalıştırması ($f=6$) ve öğrencilere karşı hoşgörülü davranmaları ($f=3$) gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin çoğu ($f=9$) veliye düşen sorumluluğun öğrencileri ile yakından ilgilenmeleri olduğunu ifade etmişlerdir. Zorba davranışların önlenmesine yönelik öğrencilere düşen sorumluluğu da ($f=6$) zorba davranışlara müdahale etme ve tarafları uyarma olarak ifade etmişlerdir. Öğrencilerden biri (T3), “bence zorba davranışlar konusunda herkesin sorumluluğu vardır. Öğretmenler okulda zorba davranışlarla karşılaştıklarında müdahale etmeli ve tarafları uyarmalıdır. Kesinlikle görmemezlikten gelmemelidirler. Derslerinde zorbalık konusuna yer vermelidirler. Ayrıca, öğrencilerin görüşlerine bireysel özelliklerine dikkat etmelidirler, öğrencilere hoşgörülü bir şekilde yaklaşmalıdırlar. Okul idaresine düşen sorumluluklarda; öncelikle zorba davranışlara yönelik önleyici çalışmaları yapmalıdır, okul disiplin kurulunu işletmelidir, rehberlik servisinin zorbalık konusunda etkili çalışmasını sağlamalıdır. Son olarak zorba davranışları gösteren öğrencileri tespit etmelidir ve aileleri ile iletişime geçmelidir. Velilerde, öğrencilerini yakından takip etmeli okul ile iş birliği kurmalıdır. Öğrencilerde okul zorba davranışları gördüklerinde kesinlikle görmemezlikten gelmemelidirler ve gerekli müdahalelerde bulunmalıdırlar” şeklinde görüşlerini belirtirken, başka bir öğrenci de (T1) “öğretmenlerin zorba davranışlara müdahale etmeli ve tarafları uyarmalıdır, ayrıca bütün branş öğretmenleri derslerinde

zorba davranışların olumsuz etkilerine derslerinde değinmeleri gerekir. Okul idaresi de, okulda zorba davranışların olmaması için gerekli önleyici çalışmaları yapmalıdır. Rehberlik servisini konu ile ilgili çalışmalar yapmasına yardımcı olmalıdır. Okuldaki zorba davranışlar sergileyen öğrencileri belirleyerek aileleri ile iletişime geçmelidir. Velilerde okul idaresi ve öğretmenlerle sürekli diyalog içerisinde olmalıdır. Öğrencilerde zorba davranışları gördüklerinde duruma göre tavır takınarak uygun müdahalelerde bulunmalıdırlar.” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Tablo 15

Öğrencilerin Zorba Davranışları En Aza İndirmek veya Ortadan Kaldırmak İçin Yapılabileceklerle Yönelik Görüşleri

Kod	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	Frekans
Rehberlik etmek	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓		✓	9
Öğrencilere seminer vermek	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓			9
Ailelere seminer vermek			✓	✓	✓		✓		✓	✓			6
Disiplin kurulunu etkili çalıştırmak		✓			✓						✓	✓	4
Sportif-kültürel etkinlikler düzenlemek	✓		✓	✓		✓		✓		✓			6
Sınıf koridorlarına zorbalıkla ilgili panolar hazırlamak		✓	✓		✓		✓				✓		5

Çalışmaya katılan öğrencilere, “sınıftaki/okuldaki zorba davranışları ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek için neler yapılabilir?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 15’te sunulmuştur. Tablo 15 incelendiğinde öğrencilerin büyük bir kısmı ($f=9$) zorba davranışların en aza indirmek ya da ortadan kaldırmak için öğrencilere rehberlik etmek ve öğrencilere zorba davranışlar hakkında bilgilendirici seminer vermek gerektiğini ifade etmişlerdir. Daha sonra öğrenciler zorba davranışları en aza indirmek ya da ortadan kaldırmak için, ailelere seminerler vermenin ($f=6$), okulda sportif kültürel etkinlikler düzenlemenin ($f=6$), sınıf panoları ve okul koridorlarına zorbalıkla ilgili panolar hazırlamanın ($f=5$) ve disiplin kurulunu etkili çalıştırmının ($f=4$) etkili olabileceğini söylemişlerdir. Öğrencilerden biri (T10) “Bence okullarda zorba davranışları ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için yapılması gereken en önemli yaklaşım, önleyici çalışmalar yapmaktır. Örneğin öğrencilere, velilere ve bütün paydaşlara zorbalık ile ilgili bilgilendirici seminerler verilebilir, rehberlik çalışmaları yapılabilir. Çünkü, birçok öğrencinin zorbalığı bilinçli bir şekilde yaptığını düşünmüyorum. Zorbalığın hem kendisine hem de çevresine zararlarını bilmiyor olabilirler. Bu nedenle bilgilendirici faaliyetler bu konuda çok önemlidir. Ayrıca, okulda sosyal ilişkileri geliştirmek açısından sportif veya kültürel etkinlikler yapmakta faydalı olur diye düşünüyorum” şeklinde görüşlerini belirtirken, başka bir öğrenci de (T5), “öğrenci ve velilerin bilgilendirilmesi, okul disiplin kurulunun etkili çalışması (ödül-ceza mekanizmasını kullanması) ve farkındalık kazandırmak için okulun panolarına zorba davranışlarla ilgili afişlerin asılması okuldaki zorba davranışları ortadan kaldırmaya da önemli derecede azaltabileceğini düşünüyorum” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Okullardaki zorbalığın öğretmen ve öğrenci görüşlerine dayalı olarak incelendiği bu çalışmada, öncelikle zorbalık tanımı hakkında sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu zorbalığı “güçlü olanın karşısındakine istediklerini yaptırmak amacıyla ezmesi veya gözünü korkutması” olarak tanımlarken; aynı soruya öğrencilerin “güçlü olanın güçsüze uyguladığı baskı, kavgı ve küfür” şeklinde tanımlamalar yaptıkları görülmektedir. Görüşleri karşılaştırıldığında öğretmen ve öğrencilerin zorbalığın ne olduğuna yönelik benzer algıya sahip oldukları sonucuna varılabilir. Literatüre bakıldığında, destekleyen sonuçlarla karşılaşılmaktadır (Çinkır & Kepenekçi, 2003; Dölek, 2002; Mishna vd., 2005; Totam & Yöndem,

2007). Bu çalışmanın örnekleminde yer alan öğrenci ve öğretmenlerin kavram olarak zorbalığın ne olduğunu bildikleri ve bu konuda ortak bir görüşe sahip oldukları görülmektedir. Bu durum okullarda Milli Eğitim Bakanlığı'nın birkaç senedir zorbalığı öncelikli alanlar arasına alması ve düzenli olarak eğitim ve seminerler vermesi ile açıklanabilir. Ayrıca, bu durum, eğitim paydaşlarının zorbalık konusunda ortak bir seviyeye ulaşmış olmalarının yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada yapılan görüşmeler sonucunda, öğretmenlerin ve öğrencilerin görüş birliğinde olduğu diğer bir konu okullarında zorbalık olduğudur. Okullarda zorbalığın sıklıkla gözlemlendiğini belirten pek çok çalışma mevcuttur (Atık, 2006; Çarkıt & Bacanlı, 2020; Genç, 2007; Kartal & Bilgin, 2012; Kepenekçi & Çinkır, 2006; Öztürk vd., 2019; Pişkin, 2006; Polat & Sohbet, 2019; Üstündağ Şener vd., 2015). Bu bakımdan bu çalışma örnekleminin büyük bir kısmının okullarında zorbalığa maruz kalması veya zorba davranışları gözlemlemesinin literatür bulguları ile paralel olduğu söylenebilir. Bu araştırma bulgularında literatürden farklı olarak göze çarpan, örneklem grubundaki öğretmenlerin yarısından fazlasının zorba davranışların daha çok öğrenci kaynaklı olduğunu belirtmeleridir. Örneklem grubundaki öğrenciler ise hem öğrenciler hem de öğretmenler tarafından zorba davranışları gözlemlediklerini paylaşmışlardır. Zorbalığın kaynağı bakımından öğretmen ve öğrenci görüşlerinin birbirinden ayrıldığı söylenebilir. Örneklem grubundaki öğretmenlerin zorbalığın kaynağı olarak öğretmenleri daha az etkili bulmalarının sebebi, öğretmenlerin sınıf içinde ve/veya okul içinde birbirlerinin davranış ve tutumlarını yeterince gözlemleyemiyor olmaları olabilir. Öğrenciler ise lise kademesinde her derse farklı bir öğretmen girmesinden ötürü çok sayıda öğretmeni ve diğer öğrencileri gözleme olanağına sahiptir. Bu sebeple örneklem grubundaki öğretmen ve öğrenci görüşlerinin farklılaşmış olabileceği düşünülmüştür. Literatürde zorbalığın kaynağı olarak öğretmen ve öğrencileri karşılaştıran bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Öğretmenler, öğrenciler arasında gözlenen zorba davranışların daha çok sözlü zorbalık şeklinde olduğunu belirtirken, öğrenciler de öğretmenlerin görüşünü destekleyecek biçimde okullarda daha çok sözel zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Literatürde de okullarda en çok gözlenen zorbalık türünün sözel zorbalık olduğunu belirten çalışmalar vardır (Alper, 2008; Atık, 2006; Çankaya, 2011; Çarkıt & Bacanlı, 2020; Genç, 2007; Gibson, 2003; Gökler, 2007; Greef, 2004; Grossive & Dos Santos, 2012; Kanık, 2010; Kartal vd., 2019; Kartal, 2009; Pişkin, 2002; Polat ve Sohbet, 2009; Totem & Yöntem, 2007). Yapılan araştırma lise düzeyinde gerçekleştiğinden ve öğrencilerin bu yaş dönemlerinde sözel becerilerinin gelişmesi, zorbalığın daha çok sözel olarak gerçekleşmesinde bir etken olabileceğini düşündürmüştür. Akduman'ın (2010) 7-8 yaş grubu çocuklarda fiziksel şiddet göstermek, diğer yaş grubu çocuklarına oranla daha yüksek olduğu, yaşla beraber fiziksel saldırganlığın azaldığı ve konuşma becerilerinin gelişmesi ile beraber sözel saldırıların arttığına ilişkin görüşleri, elde edilen araştırma bulgusunu desteklemektedir. Lise dönemi disiplin uygulamalarına bakıldığında, ilkokul ve ortaokul disiplin uygulamalarına nazaran, öğrencileri, özellikle fiziksel şiddet içeren olumsuz davranışlardan daha caydırıcı nitelikte hazırlanmış olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bu dönemde öğrencilerin fiziksel zorbalık yerine sözel zorbalığa daha fazla başvurdukları söylenebilir. Ayrıca sözel zorbalığın diğer zorbalık türlerine nazaran gözle görülür etkilerinin olmaması ve sözel zorbalığın sınırlarının belirlenmesinin daha karmaşık ve zor olması bu türden zorba davranışlarla daha sık karşılaşılmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmadaki öğretmenler, öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalığın sıklıkla sınıflarda, okul kantinlerinde, tuvaletlerde ve koridorlarda olduğunu belirtirken; öğrenciler ise sınıflarda hem öğretmen hem de öğrenci kaynaklı, daha çok sözel zorbalığa maruz kaldıklarını, sınıf dışında ise çoğunlukla siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada yer alan öğretmen ve öğrenci örneklem grubunun sınıflarda zorbalığın gerçekleştiği yönünde ortak görüşe sahip oldukları söylenebilir. Okullarda zorbalığın daha çok sınıflarda gerçekleşme sebebinin, teneffüslerde öğretmenlerin çoğunlukla sınıfta olmamaları ve nöbetçi öğretmenlerin koridorlarda ve okul

bahçelerinde nöbet tutuyor olmaları, sınıf kontrollerinin azalmasına ve zorbalığın artmasına yol açtığı düşünülmektedir. Öğretmen görüşlerine göre zorbalığın en sık karşılaşıldığı yerler arasında kantinlerin olması, kantinlerin teneffüslerde oldukça kalabalık olmasıyla ve buna bağlı olarak kontrolünün zorlaşmasına, sonucunda da zorbalığın daha kolaylıkla uygulanabileceği yerler haline gelmesine sebep olduğu düşünülmektedir. Öğretmenlerin görüşlerine göre zorbalığın en sık yaşandığı bir diğer yerin ise tuvaletler olması, benzer şekilde tuvaletlerin nöbetçi öğretmenlerin kontrolünden uzakta olması ile açıklanabilir. Literatüre bakıldığında zorbalığın okul içinde en fazla sınıfta, okul bahçesinde, koridorda, okul pansiyonlarında olduğuna dair araştırma bulgularını destekleyen sonuçlarla karşılaşmaktadır (Çelenk & Yıldızlar, 2019; Hesapçioğlu & Yeşilova, 2005; Koç, 2006; Kartal, 2009; Kanık, 2010; Kartal vd., 2019; Sezgin, 2018). Araştırma örnekleminde yer alan öğrencilerin çoğunluğu okuldaki zorbalık dışında siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Literatürde de öğrencilerin siber zorbalık yaşadıklarına dair çalışmalar vardır (Erdur Baker & Kavşut, 2007; Özdemir & Akar, 2011; Şahin vd., 2010). Bu durum okul dışındaki ortamlarda en fazla dikkat edilmesi gereken zorbalık türüne işaret etmektedir.

Araştırmada elde edilen bir diğer bulguya göre öğretmenler zorbaca davranan öğrencilerin sırasıyla ailevi problemler yaşayan, kavgacı, saldırgan, yeterli ilgiyi ve sevgiyi görmemiş, fiziksel baskı gören, bencil özelliklere sahip olduklarını belirtirken; öğrenciler zorbaların bencil, hoşgörüsüz, başarısız, kaba, fiziksel olarak ve/ya yaşça büyük ve özgüveni yüksek özelliklerde olduklarını belirtmişlerdir. Zorbaca davranan öğrencilerin bencil oldukları konusunda örneklem grubundaki öğretmen ve öğrencilerin uzlaştıkları söylenebilir. Örneklem grubundaki öğrenci ve öğretmenlerin zorbaca davranan öğrencilerin daha çok olumsuz özellikler taşıdıkları konusunda benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. Ayrıca araştırma bulguları içinde örneklem grubundaki öğrencilerin zorba davranışlar sergileyen öğrencileri özgüveni yüksek özellikte olarak tanımlamaları da dikkat çekmektedir. Özgüven bireyler için olumlu bir özellik olarak değerlendirildiğinden, bu noktada öğrencilerin zorbalarda gözlemledikleri özgüveni nasıl tanımladıkları önemlidir. Zira bu durumda zorbalığın öğrenciler arasında özenilen ve olumlu bir özellik olarak görülmesi söz konusu olabilir. Literatüre bakıldığında zorba öğrencilerin özelliklerini araştıran birçok çalışma (Çarkıt & Bacanlı, 2020; Gökler, 2007; Kartal & Bilgin, 2009; Öztürk & Ark., 2019; Pişkin, 2002; Sezgin, 2018) görüldüğü gibi, zorba öğrencilerin kişisel özelliklerinin diğer araştırma bulgularıyla benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Araştırmada zorbalığa maruz kalan öğrencilerin özellikleri sorulduğunda, örneklem grubundaki öğrenciler sırasıyla; sessiz, sakin, içine kapanık ve özgüveni düşük olanlar şeklinde tanımlarken; öğretmenler ise içine kapanık, düşük özgüvene sahip, kendini koruyamayan ve ailevi problemleri olan öğrenciler oldukları şeklinde tanımlamışlardır. Örneklem grubundaki öğrenci ve öğretmenlerin zorbalığa maruz kalan öğrencileri, içine kapanık ve düşük özgüvene sahip özellikte tanımlamalarının ortak olduğu ve benzerlik taşıdığı söylenebilir. Araştırma kapsamında hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin zorbalığa maruz kalan öğrencilerin daha çok pasif kişilik özelliklerine sahip oldukları yönünde benzer tanımlamalarda buldukları düşünülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin zorbalığa maruz kalan öğrencilerin ailevi sorunları olduğu yönündeki tanımlamaları, bu öğrencilerin aileleri tarafından da zorbalığa uğruyor olabileceklerini düşündürmüştür. Literatüre bakıldığında ise bu çalışmada belirtilenlere benzer özellikleri olan bireylerin zorbalığa maruz kaldıkları bulgusuna ulaşmış araştırmalar vardır (Ayas, 2007; Çayırdağ, 2006; Yalçıntaş Sezgin, 2018).

Bu çalışmada zorbaca davranışların cinsiyete göre fark gösterip göstermediği de incelenmiştir. Çalışmada öğretmenler zorbalığın cinsiyete göre farklılık göstermediğini belirtirken, öğrenciler erkeklerin daha fazla zorbaca davranışlar sergilediklerini belirtmiştir. Bu açıdan öğretmenlerin ve öğrencilerin görüşleri farklıdır. Antropolojik açıdan erkek davranışlarında etkili olan kültürel davranış kalıplarının erkeklerin zorbaca davranışlar içinde daha sık bulunmalarına sebep olabileceğini düşündürmektedir. Literatürde ise erkek öğrencilerin zorbaca davranışlar içinde

daha çok bulduklarına yönelik araştırma bulguları ile daha sık karşılaşmıştır (Aslan & Aşıcı, 2011; Genç, 2007; Greef, 2004; Gültan, 2019; Kartal, 2009; Kartal ve Bilgin, 2012; Koç, 2006; Özdiğer, 2008; Öztürk vd., 2019). Literatürde cinsiyete göre zorba davranışlarda fark olmadığı bulgusunu veren araştırmalar da vardır (Adalar Çelenk & Yıldızlar, 2019; Polat & Sohbet, 2019).

Örneklem grubunda yer alan öğretmenler, zorbalığı önlemede öğretmenlere, okul idarelerine, velilere ve öğrencilere ne gibi sorumluluklar düşmektedir sorusuna; öğretmenlerin öğrencilerle etkili iletişim kurmaları, okul yöneticilerinin rehberlik servisini aktif çalışmalarını ve eğitimler düzenlemeleri, velilerin okulla irtibat halinde olmaları ve çocuklarıyla yakından ilgilenmeleri, öğrencilerin ise bireysel farklılıklara saygılı olmayı bilmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Örnekleme bulunan öğrenciler ise; öğretmenlerin zorba davranışlara müdahale ederek tarafları uyarmaları, öğrencileri dikkate almaları, derslerinde zorba davranışlara değinmeleri; yöneticilerin okuldaki zorba davranışları önleyici tedbirler almaları, zorba davranışlar sergileyen öğrencileri tespit ederek aileleriyle görüşmeleri, velilerin de öğrencilerinin ahlakı ve terbiyeleriyle ilgilenmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrenciler, zorbalığı en aza indirmek için yapılabilecekler, öğrencilere rehberlik edilmesi, öğrencilere ve ailelere seminerler verilmesi, okulda sportif ve kültürel etkinlikler düzenlenmesi şeklinde önerilerde bulunmuşlardır. Çalışmaya katılan öğrenci ve öğretmenlerin zorbalığın önlenmesinde ve en aza indirilmesinde öğretmenleri, öğrencileri, yöneticileri ve velileri içeren kapsayıcı önerilerde bulduklarını dikkat çekmektedir. Örneklem grubundaki öğrenci ve öğretmenlerin görüşlerinin zorbalığı önleyici nitelikte tedbirlerin alınması yönünde benzerlik taşıdığı söylenebilir. Hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin görüşlerinin çoğunlukla iletişim odaklı olduğu söylenebilir. Öğretmenlere düşen sorumluluklar açısından öğretmenlerin öğrencilerle etkili iletişim kurmaları gerektiği (öğretmen görüşü) ile öğrencilerin dikkate alınmaları gerektiği (öğrenci görüşü) birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Velilere düşen sorumluluklar açısından ise çocuklarıyla yakından ilgilenmeleri (öğretmen görüşü) ve çocuklarının ahlak ve terbiyeleri ile ilgilenmeleri (öğrenci görüşü) ifadelerinin de benzerlik taşıdığı söylenebilir. Öğretmenlerin zorbalığı önlemede okul yönetimince rehberlik servisinin aktif çalıştırılması görüşü ile öğrencilerin zorbalığın en aza inmesi için öğrencilere rehberlik edilmesi görüşleri arasında bağlantı olduğu söylenebilir. Bu bağlantı okullarda uygulanan rehberlik faaliyetlerinin zorbalığı önlemede ve azaltmada tüm paydaşları kapsayan önemine bir işaret olarak değerlendirilebilir. Ayrıca öğretmen ve öğrencilerin zorbalığı önlemede rehberlik faaliyetlerine olan farkındalıklarına bir işaret olarak da değerlendirilebilir. Hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin zorbalık konusunda farkındalığın artırılması amacıyla seminer ve eğitimlerin düzenlenmesi noktasında ortak görüşlere sahip oldukları söylenebilir. Ek olarak öğrencilerin zorbalığın azaltılmasında okullarda sportif ve kültürel etkinlikler düzenlenmesi gerektiği görüşü, öğrencilerin boş zamanlarını çeşitli aktivitelerle geçirdikleri takdirde zorbalığın önlenmesine katkı sağlayacağı anlamına gelebileceğini düşündürmüştür. Literatüre bakıldığında hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin görüşlerini destekleyecek bulgular olduğu görülmektedir (Çınkır & Kepenekçi, 2003; Eşkisü, 2019; Kutlu, 2014; Pişkin, 2002; Ttofi & Farrington, 2011).

Örneklem grubundaki öğretmenlerin zorbalığı ortadan kaldırmak veya azaltmak için en sık başvurdukları yöntemler arasında sırasıyla rehberlik servisine yönlendirmek, bireysel görüşmeler yapmak ve aileleri bilgilendirmek yer alırken; en etkili olarak başvurdukları yöntemler arasında ailelere ziyaretler gerçekleştirmek ve öğrencilerle onları değerli hissettirecek olumlu, destekleyici ve empatik bir iletişim kurmak olarak belirttikleri görülmüştür. Çalışmaya katılan öğrenciler ise zorbalıkla karşılaştıklarında en sık başvurdukları yöntemler arasında duruma müdahale etmek, okul idaresine ve/veya nöbetçi öğretmene haber vermek ve kişileri uyarmak olarak belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin en sık başvurdukları yöntemlerin başında rehberlik servisine yönlendirmeleri, onların zorbalığın önlenmesi amacıyla zaman zaman uzmanlık gerektiren yardımcı psikolojik danışmanlardan istemeleri bir bakıma öğretmenlerin okul rehberlik servislerinin işlevlerini, yani okul psikolojik danışmanlarının okuldaki rol ve fonksiyonlarını bildiklerine işaret

etmektedir. Ayrıca öğretmenlerin bu cevabına dayanarak, öğretmenlerin görevlerini yaparken öğrencilerle sorun yaşadıklarında ya da öğrenciler birbirleriyle sorun yaşadıklarında bu sorunla başa çıkabilmelerinde okul rehberlik servislerindeki psikolojik danışmanların rol ve görevlerine önem verdikleri anlamına gelebileceğini de düşündürmektedir. Hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin zorbalığı önlemede başvurdukları yöntemlerin aktif bir müdahale içermesi bakımından benzerlik taşıdığı söylenebilir. Araştırmaya katılan öğrenci ve öğretmenlerin zorbalığı azaltmak ve önlemek için gerekli davranış ve tutumları gösterdikleri söylenebilir. Ayrıca öğretmen ve öğrencilerin zorbalığı önlemede başvurdukları yöntemlerin paydaşların birbirleriyle iletişimini ve iş birliğini içerdiği söylenebilir. Literatür incelendiğinde zorbalığı azaltmak için en sık başvurulan yöntemler arasında araştırma bulgularını destekleyecek sonuçlarla karşılaşmıştır (Çarkıt & Bacanlı, 2020; Hoşgörür & Orhan, 2017; Öztürk & Eldeleklioğlu, 2021)

Araştırma kapsamında öğretmenlere, zorba davranışlarla karşılaştıklarında ve/veya maruz kaldıklarında kendilerini nasıl etkilediği de sorulmuştur. Örneklem grubundaki öğretmenler, zorbalığın çalışma isteklerini azalttığını, konsantre olmakta zorluklar yaşadıklarını, mutsuz olduklarını, motivasyonlarının azaldığını, iş doyumlarının düştüğünü ve enerji kaybı yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bulgulardan yola çıkarak zorbalığın öğretmenlerin yaşam kalitelerini düşürdüğü, iş doyumunun düşmesi ile birlikte genel yaşam doyumlarında düşüş olabileceğine işaret ettiği söylenebilir. Literatür incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyecek çalışmalarla karşılaşmıştır (Metin, 2017; Yaman & Kocabaşoğlu, 2011).

Araştırma kapsamında örneklem grubunda yer alan öğrencilere sınıfın- okulun fiziki durumunun zorba davranışları etkileyip etkilemediği sorulmuştur. Elde edilen bulgulara göre öğrenciler, okul bahçesinin yetersiz olması, sınıfların havadar olmaması ve ışık sisteminin yetersizliğinin zorbalığı etkileyen fiziki sebepler olarak belirtmişlerdir. Bu bulgunun örneklem grubundaki öğrencilerin eğitim gördükleri okul binası ve bahçe yapısından kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca öğrencilerin belirttikleri olumsuz okul fiziki koşullarının, zorbalığın en yoğun yaşandığı yerler arasında yer alan okul bahçesi ve sınıflarla ilgili olmasının anlamlı olduğu düşünülmektedir. Literatüre bakıldığında zorbalığın okulun fiziki durumu ile ilişkisini inceleyen bir çalışma ile karşılaşmamıştır.

Öğretmen ve öğrencilerin zorbalık hakkındaki görüşlerinin eş zamanlı ve kapsamlı bir şekilde incelenmeye çalışıldığı bu çalışmada, zorbalık tanımı, sıklıkla uygulanan zorbalık türleri ve zorbalığın uygulandığı yerler gibi literatürde yer alan pek çok bulguya paralel sonuçlar elde edilmiştir. Bunun yanı sıra literatürde yaygın olarak görülmeyen bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin mağdur öğrenci özellikleri arasında özgüveni düşük öğrencilerin olduğu görüşüne karşın zorba öğrencilerin özgüveni yüksek öğrenciler olarak görülmesi, öğretmenlerin görüşlerine göre zorbaların cinsiyete göre bir farklılık göstermemesi ve okulun fiziki yapısının zorba davranışlar üzerinde etkili olduğu gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Mevcut çalışma, öğretmen ve öğrencilerin zorbalık algılarını kapsayıcı bir biçimde ele alması bakımından zorbalık literatüründe kritik bir öneme sahiptir. Bununla birlikte temel nitel desenle çalışılan bu araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. İlki, bu araştırmanın katılımcıları lisede görev yapan öğretmenler ve eğitim gören öğrencilerle sınırlıdır. Araştırmada öğretmenlerin ve öğrencilerin görüşleri ilkökul, ortaokul ve lise düzeyine göre ayrılarak değerlendirilmemiştir. Benzer amaçla gelecekte karma desenlerle tasarlanacak araştırmalarda okul zorbalığının sınıf düzeyine, okul kademelerine veya yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılabilir. Ayrıca öğretmen ve öğrencilerin dışında okulda çalışan diğer personellerin ve velilerin görüşlerine de yer verilebilir. Okulda bulunan tüm paydaşların algıları ve zorbalıkla ilgili deneyimleri hakkında daha fazla araştırma yapılması, okullarda zorbalığın azaltılmasına yönelik etkili yaklaşımların belirlenmesi için daha kapsamlı bir çerçeve oluşturulmasını sağlayabilir. İkinci sınırlılık, araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formlarında bulunan sorulara yönelik sınırlılıktır. Örneklem grubuna yönlendirilen soruların fazla sayıda olması öğretmenlerin ve öğrencilerin açık uçlu sorulara yeterince vakit ayıramamalarına yol açmış ve/veya odaklanmalarını

güçleştirmiş olabilir. Ayrıca elde edilen veriler öğrencilerin ve öğretmenlerin kişisel yorumuna dayalı ve içtenliğiyle sınırlıdır. Üçüncü sınırlılık ise, araştırma verilerinin sadece Tokat ilinde bir lisede görev yapan öğretmenlerden ve öğrenim gören öğrencilerden toplanmasıdır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda çeşitli il ve/veya ilçelerde çalışan öğretmenlerden ve öğrencilerden oluşacak örneklem üzerinde çalışılması önerilebilir. Bu araştırma kapsamında elde edilen bulguların yorumlanmasında ve genellenmesinde çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu araştırmanın sonuçlarının okullarda zorbalığı önlemeye yönelik eğitim politikalarının ve eylem planlarının oluşturulmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle çalışmanın bulgularında geçen zorba davranış gösteren ve mağdur olan öğrencilerin kişilik özellikleri temel alınarak önleyici rehberlik çalışmaları planlanabilir. Ayrıca, okul binaları, okulun fiziki yapısının zorba davranışlar üzerindeki etkisi göz önüne alınarak planlanabilir. Zorba davranışların önlenmesine yönelik tarafların birbirinin bakış açılarını daha iyi anlaması, çalışmada ulaşılan bulgular göz önüne alınarak planlamaların yapılması ve başarılı bulunan öğretmen uygulamalarının yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılabilir. Zorbalığı önlemek adına okullarda iletişim kanalları sonuna kadar açık tutulmalıdır. Okullarda bireysel farklılıklara yönelik çeşitli düzenlemeler yapılarak, okullar öğrencilerin bulunmak istedikleri yerlere dönüştürülmelidir. Öğretmenler, öğrenciler, yöneticiler ve veliler zorbalığı önleyici hizmetler konusunda daha çok bilgilendirilmelidir. Okullardaki zorbalığı önlemede, çalışmanın bulguları çerçevesinde yapılması gerekenler hakkında “Okul Zorbalık Haritası” çıkartılması faydalı olabilir. Bu şekilde önlemlerin; hangi boyutta, hangi düzeyde, nerede, ne zaman ve kim tarafından gerçekleştirileceği belirlenebilecektir. Doğrudan zorbalığı önleyici çalışmaların yanı sıra, zorbalığa maruz kalmayı önleme amacı ile öğrencilerin baş etme, problem çözme ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmalıdır. Bu çalışmadaki öğretmenlerin uyguladığı ve faydalı bulunduğu sportif etkinlikler, toplumsal faaliyetler, yarışmalar, sanatsal etkinlikler, geziler artırılabilir ve öğrencilere boş zamanlarını değerlendirecek yeni aktivite ortamları hazırlanabilir. Zorbalık davranışı karşısında gösterilecek tepki ve davranışların okul personeli ve aileler tarafından tutarlı ve paralel olması önemlidir, bunu sağlamak amacıyla okulun iç ve dış tüm paydaşlarına eğitimler, seminerler verilip farkındalık düzeyleri artırılabilir.

Kaynakça

- Adalar Çelenk, T. E., & Yıldızlar, O. (2019). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 24-31. <https://doi.org/10.33308/2687248X.201912150>
- Akyol, N., Yıldız, C., & Akman, B. (2018). Öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin görüşleri ve zorbalıkla baş etme stratejileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 439- 459.
- Alper, S. I. (2008). *İlköğretimde zorbalık* (Tez No. 221001) [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Aslan, S., & Aşıcı, H. (2011). Ergenlerde okul zorbalığının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 71-83.
- Atik, G. (2006). *The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness, and academic achievement in predicting bullying among middle school students* (Tez No. 205074) [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Ayas, T. (2007). Okullarda yaygın sorun şiddet ve zorbalık. *İlköğretim Eğitimci Dergisi*, 14, 16-19.
- Bayar, S. (2018). *Zorbalığa maruz kalan özel yetenekli öğrencilerin zorbalık algıları* (Tez No. 525491) [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Bayraktar, F. (2009). *Ergenlerin zorba ve kurban davranışlarında birey, aile, akran ve okula ilişkin özelliklerin rolü: Bütüncül bir model önerisi* (Tez No. 258414) [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Besag, V. E. (1989). *Bulliesandvictims in schools*. Milton Keynes: Open University Press Celtic Court 22 Ballmoor, Buckingham MK18 1XW.

Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde akran zorbalığı, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 81-92.

Çarkıt, E., & Bacanlı, F. (2020). Okullarda akran zorbalığı: Öğretmen görüşlerine göre nitel bir çalışma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2545–2583. <https://doi.org/10.26466/opus.644848>

Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 214105) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş (Genişletilmiş 3. Baskı)*. Celepler Matbaacılık.

Çınkır, Ş., & Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.

Çelenk, T.E., & Yıldızlar, O. (2019). Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve mağduriyetinin incelenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 24-31. <https://doi.org/10.33308/2687248X.201912150>

Demirkaya, H. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının küresel ısınma kavramını algılamaları ve öğrenme stilleri: Fenomenografik bir analiz. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8(1), 727- 752.

Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli* (Tez No. 320413) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Ekiz, D. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.

Eşkisü, M. (2009). *Liseli öğrencilerin zorbalık düzeyleri ile aile işlevleri ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 270114) [Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Erdur Baker, K., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık, *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.

Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Chicago Journals*, 17(1), 381-458.

Flannery, D. J., Wester, K. L., & Singer, M. I. (2004). Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behavior. *Journal of Community Psychology*, 32(5), 559-573.

Furlong, M. J., Soliz, A. C., Simental, J.M., & Greif, J. L. (2004). Bullying and abuse on school campuses. *Encyclopedia of Applied Psychology*, 1, 295-301.

Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi* (Tez No. 226994) [Doktora tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Gibson, W., A. (2003). *Elementary and middle school teachers' perceptions of bullying* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Georgia State University.

Gökler, R. (2007). *İlköğretimde öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Tez No. 235698) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Greeff, P. (2004). *The nature and prevalence of bullying during the inter mediates school phase* [Yayınlanmamış doktora tezi]. University of the Free State.

Grossi, P.K., & Dos Santos, A.M. (2012). Bullying in Brazilian schools and restorative practices. *Canadian Journal of Education*, 35(1), 120-136.

Gültaş, R. (2019). *Ortaöğretim öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Tez No. 581644) [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Gültekin Akduman, G. (2010). 7-8 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(2), 13-26.

Hesapçoğlu, S., & Yeşilova, H. (2015). Lise eğitimin zorbalara yönelik, eğitim ve tutumları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 16(4), 284-293.

Hoşgörür, V., & Orhan, A. (2017). Okulda zorbalık ve şiddetin nedenleri ve önlenmesinin yönetimi (Muğla merkez ilçe örneği). *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 859-880.

İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutum ve görüşleri* (Tez No. 257619) [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kanık, B. (2010). *Öğretmenlerin okul zorbalığına ilişkin algıları* (Tez No. 279136) [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kartal, H. (2009). Öğretmen adaylarının uygulama okullarındaki zorbalıkla ilgili değerlendirmeleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 141-172.

Kartal, H., & Bilgin, A. (2009). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 539-562.

Kartal, H., & Bilgin, A. (2012). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığın nedenleri ile ilgili algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 25-48.

Kartal, H., Balantekin, Y., Bilgin, A., & Soyuçok, M. (2019). Ev ve okul yaşantılarında zorbalığa etki eden faktörler: Bir karma yöntem araştırması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 50-85. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.7c1s.3m>

Kepenekçi, Y. & Çınkır, S. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse & Neglect*, 30 (2), 193-204.

Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması* (Tez No. 187265) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kutlu, Z. S. (2014). *Lise 9. sınıf öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin problem çözme becerisi ve boyun eğici davranışları ile ilişkisinin incelenmesi* (Tez No. 381936) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Metin, K. E. (2017). Ortaokul öğretmenlerinin siber zorbalık yaşama düzeyleri ve siber zorbalıkla başa çıkma stratejileri. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 33-49.

Mishna, F., Scarcello, I., Pepler, D., & Wiener, J. (2005). "Teachers' understanding of bullying". *Canadian Journal of Education*, 28(4), 718-738.

Mynard, H., & Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer victimization scale. *Aggressive Behavior*, 26(2), 169-178. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(2000\)26:2<169::AID-AB3>3.0.CO;2-A](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(2000)26:2<169::AID-AB3>3.0.CO;2-A)

Olweus, D. (1999). Norway. İçinde P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective* (1. baskı, ss. 28-48). Taylor & Francis.

Ökte, A. (2014). *Öğrencilerin zorbalık eğilimleri ile sosyal medyaya yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi: (Sancaktepe Örneği)* (Tez No. 355906) [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 17(4), 605-626.

Özdinçer Arslan, S. (2008). *Lise Öğrencilerinde öz-kavram ve aile ilişkisinin akran zorbalığına etkisi* (Tez No. 204019) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi

Öztürk, A., Tezel, A., & Öztürk, F.Ö. (2019). Bir ortaöğretim kurumunda akran zorbalığının değerlendirilmesi. *Konuralp Tıp Dergisi*, 11(1), 82-88. <https://doi.org/10.18521/ktd.392368>

Öztürk, A., & Eldeleklioğlu, J. (2021). Ortaokul öğretmenlerinin zorbalığa müdahale biçimleri. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 203-226. <https://doi.org/10.33400/kuje.912298>

Pişkin, M., (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 531 – 562.

Pişkin, M. (2006, 28-31 Mart). *Akran zorbalığı olgusunun ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi* [Bildiri sunumu]. I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu, İstanbul, Türkiye. <http://iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/index>.

Polat, F., & Sohbet, R. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığı. *KSÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(2), 41-51. <https://doi.org/10.17517/ksutfd.608921>

Rigby, K. (2007). *Bullying in schools: And what to do about it*. Acer Press.

Stockdale, M., Hangaduambo, S., Duys, D., Larson, K., & Sarvela, P.D. (2002). Rural elementary students', parents' and teachers' perceptions of bullying. *American Journal of Health Behavior*, 26(4), 266-277. <https://doi.org/10.5993/AJHB.26.4.3>

Şahin, M., Sarı, S.V., Özer, Ö., & Er, S.H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.

Şirvanlı, Ö. D. (2010). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş ve içe yönelim türü problem davranışlar ile ilişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(1), 5-12.

Totam, T., & Yöndem, D. Z. (2007). Ergenlerden zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, (8)2, 53.

Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based program storeduce bullying: A systematic and metanalytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7(1), 27-56.

Üneri, Ö. Ş., & Tanıdır, C. (2012). Evaluation of internet addiction in a group of high school studets: Across-sectional study. *Düşünen adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 24(4), 265-272.

Üstündağ Şener, N., Başar, M., Şen, B., & Göncü, A. (2015). Öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin zorba davranışlara başvurma düzeyleri ve öğrenme ortamlarının incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 41(41), 157-173. <https://doi.org/10.15285/ebd.22661>

Whitted, K. S., & Dupper, D. R. (2005). Best practices for preventing or reducing bullying in school. *Children and Schools*, 27(3),167-175. <https://doi.org/10.1093/cs/27.3.167>

Yaman, E., & Kocabaşoğlu, N. (2011). Zorbalığa farklı bir bakış: Öğrencilerin öğretmenlerine zorbalık yaptığı bir dikey zorbalık araştırması. *İlköğretim Online*, 10(2), 653-666.

Yalçıntaş Sezgin, E. (2018). Okulöncesi öğretmenlerin akran zorbalığı ilişkin algı ve görüşleri: zorbalık davranışları tespitleri, zorbalık davranışları karşısında uyguladıkları stratejiler ve aldıkları önlemler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 85-104. <https://doi.org/10.30794/pausbed.425988>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Ek:

Etik Kurul Onayı Belgesi

T. C.
TRABZON ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA ve YAYIN ETİK KURULU ONAY
FORMU

TARİH	21.05.2021	
YER	Fatih Eğitim Fakültesi Dekanlık Toplantı Salonu	
KATILIMCILAR	Prof. Dr. Haluk ÖZMEN Prof. Dr. Suat UNGAN Prof. Dr. Bülent GÜVEN Prof. Dr. M. Kayhan KURTULDU Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK Prof. Dr. Hasan KARAL Prof. Dr. Erdem TAŞDEMİR	Başkan Üye Üye Üye Üye Üye Üye
ARAŞTIRMA ÖNERİSİNİN İÇERİĞİNE YÖNELİK BİLGİLER		
Araştırmanın Adı	Lise Öğretmenlerinin ve Öğrencilerinin Zorbalık Algılarının İncelenmesi	
Araştırmanın Türü	☐ TÜBİTAK Projesi ☐ BAP Projesi	☒ Bilimsel Araştırma (Makale, vb.) ☐ Diğer (Belirtiniz):
Araştırmada Görev Alan Kişiler	Doç. Dr. Fatma ALTUN, Nuray KÖSE, Didem KARAHAN, Ali Rıza YAVRUTÜRK	
Araştırma Yürütücüsünün İletişim Bilgileri	Doç. Dr. Fatma ALTUN; Mail: faltun@trabzon.edu.tr	
Araştırmanın Amacı	Lise öğretmenlerinin ve öğrencilerinin zorbalığa ilişkin algılarının incelenerek; zorbalık davranışları, zorbalık yapma nedenleri, zorbalığın sürdürülmesi ve önlenmesinin betimlenerek zorbalığı önlemeye ilişkin çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmaktadır.	
Araştırmanın Gerekçesi	Zorbalığa ilişkin çeşitli bilimsel çalışmalar olmasına rağmen, öğrenci ve öğretmenlerin zorbalık algısı konusunda alanyazında nitel çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Zorbalığın öğrencilerin psikolojik ve akademik iyi oluşlarını etkilemesinin yanında giderek artan ve tüm okul iklimini etkileyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunla baş etmek için öncelikle iyice anlaşılması gerekmektedir. Bu amaçla pek çok çalışma yapılmıştır ancak tarafların okul içerisindeki farklı bakış açılarının anlaşılması sayesinde daha öznel bir bakış açısının ve başa çıkma yaklaşımlarının geliştirilebileceği düşünülmektedir.	
Araştırmanın Yöntem ve Örneklemi	Araştırmada görüşme ve doküman analizi ile veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı nitel araştırma modellerinden olay, durum, deneyim ve kavramların belirlenmesi amacıyla fenomenoloji (olgu bilimi) modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Tokat ili Zile ilçesinde bir ortaöğretim kurumunda görev yapmakta olan 10 öğretmenden ve öğrenim gören 12 lise öğrencisinden oluşmaktadır.	
Araştırmada Kullanılacak Veri Toplama Araçları	Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olup; katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik, öğrenci kişisel bilgi formu 4 madde, öğretmen kişisel formu 6 madde içermektedir. Öğretmen Görüşme Formu: Öğretmenlerin zorbalık algısıyla ilgili düşüncelerinin alınmasına yönelik, araştırmacılar tarafından yarı-yapılandırılmış biçimde hazırlanan 11	

	açık uçlu maddeden oluşan bir form hazırlanmıştır. Öğrenci Görüşme Formu: Öğrencilerin zorbalık algısıyla ilgili düşüncelerinin alınmasına yönelik, araştırmacılar tarafından yarı-yapılandırılmış biçimde hazırlanan 12 açık uçlu maddeden oluşan bir form hazırlanmıştır. Hazırlanan bu formlar ekte sunulmuştur.
Kullanılacak biyolojik, eğitimsel, psikolojik, teknik vb. tüm yöntemleri açıklayan etik ile ilgili özet	Bu araştırmada öğrenci ve öğretmenlerden toplanan veriler sadece araştırma kapsamında değerlendirilecek, başka bir yerde kullanılmayacaktır. Çalışmaya katılan öğrenci ve öğretmenlerin kişisel bilgilerinin gizliliği ilkesine dikkat edilecektir. Verilerin korunmasına ve saklanmasına özen gösterilecektir. Öğrencilere uygulanan görüşme formu öncesinde veli onam formu istenecektir. Çalışmaya gönüllü katılım gösteren öğrenci ve öğretmenlerden örneklem grubu oluşturulacaktır.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından incelenen ve yukarıda detayları verilen araştırma önerisine yönelik Kurul Kararı aşağıda sunulmuştur.

Araştırma önerisi etik açıdan uygun bulunmuştur.	☒
Araştırma önerisinin etik açıdan geliştirilmesi gerekmektedir. *	☐
Araştırma önerisi etik açıdan uygun bulunmamıştır.*	☐

*: Gerekeç

GEREKÇE:

Prof. Dr. Haluk ÖZMEN
Başkan

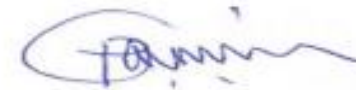
Prof. Dr. Suat UNGAN
Üye

Prof. Dr. Bülent GÜVEN
Üye

Prof. Dr. M. Kayhan KURTULDU
Üye

Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK
Üye

Prof. Dr. Hasan KARAL
Üye

Prof. Dr. Erdem TAŞDEMİR
Üye